

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему **«Путінізм як сучасний тип авторитарного політичного режиму»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи П-41

спеціальності «052» Політологія

освітньої програми «Політологія»

Базан Юлія Василівна

Науковий керівник: Москалюк Михайло Федорович,

кандидат політичних наук доцент

Рецензент: Доцяк Ігор Іванович,

Кандидат політичних наук, доцент

Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРИТАРИЗМУ	6
1.1 Авторитарний тип політичного режиму: зміст поняття, типологія та функціонування	6
1.2 Стан наукового опрацювання теми та методологія дослідження	15
РОЗДІЛ II. ГЕНЕЗА ТА СТАНОВЛЕННЯ «ПУТІНІЗМУ» ЯК РІЗНОВИДУ СУЧАСНОГО АВТОРИТАРИЗМУ	23
2.1 Ідейні передумови становлення авторитарного типу політичного режиму путінського зразка	23
2.2 Особливості «путінізму» як різновиду сучасного авторитаризму	29
РОЗДІЛ III. ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ СУЧАСНОЇ РОСІЇ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	43
3.1 Репресивна політика путінської росії щодо внутрішньої опозиції в умовах російського вторгнення в Україну	43
3.2 Українська специфіка прояву «путінізму» на тлі Війни за незалежність України	53
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	62

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало одним із найсерйозніших викликів для європейської та світової системи безпеки у першій чверті XXI століття. Воно показало, що агресивна зовнішня політика російської федерації не має ситуативного характеру. Її витoki пов'язані з тривалою внутрішньою еволюцією владного устрою. Упродовж останніх десятиліть у росії поступово зміцнилися авторитарні механізми управління. Одночасно посилювався культ політичного лідера. Відбулося згорання демократичних інститутів. Зростає тиск на опозицію. Державний контроль над суспільством став значно жорсткішим. Російсько-українська війна виявила глибинний зв'язок між внутрішньою природою російського політичного режиму та його експансіоністською поведінкою на міжнародній арені. Саме тому аналіз путінізму набуває особливої ваги не лише для політичної науки, а й для осмислення причин сучасної війни, логіки її ведення та загроз, які постають перед Україною і міжнародним правопорядком.

Науковий інтерес до проблеми зумовлений і потребою глибшого теоретичного осмислення путінізму як окремої форми сучасного авторитаризму. У межах російського політичного розвитку сформувалася система влади, для якої характерні персоналізація політичного керівництва, концентрація владних повноважень у руках вузького кола осіб, підпорядкування інститутів держави інтересам правлячої верхівки, активне використання пропаганди, репресивних практик і мілітаризованої риторики. Путінізм варто розглядати не лише як політичний режим, а і як ідейно-практичну модель організації влади, яка поєднує авторитарне управління, імперське мислення, ревізіонізм у зовнішній політиці та системне заперечення права інших народів на самостійний історичний розвиток. Для українського наукового простору вивчення названої проблематики має особливе значення, оскільки дає змогу глибше зрозуміти природу російської агресії та мотиви політики держави-агресора щодо України.

Актуальність обраної теми посилюється і станом наукового опрацювання проблеми. У вітчизняній і зарубіжній політичній науці наявні праці, присвячені авторитаризму, політичним режимам сучасної росії, персоналістській владі, пропаганді, репресивним практикам і трансформації російської державності. Водночас бракує цілісного дослідження, у межах якого путінізм розглядався б як специфічний різновид новітнього авторитаризму з урахуванням його генези, ідейних передумов, інституційних механізмів функціонування та проявів в умовах російсько-української війни. Саме тому постає потреба у комплексному аналізі змісту, ознак і логіки розвитку путінізму та у виявленні його української специфіки, яка найвиразніше проступає у практиках воєнного насильства, репресій, заперечення української державності та спроб підпорядкування України російським геополітичним інтересам.

Об'єкт дослідження – сучасний російський політичний режим у його динаміці та системних характеристиках.

Предмет дослідження – путінізм як специфічна модель сучасного авторитаризму, його ідейні засади, механізми функціонування та трансформації в умовах повномасштабної збройної агресії проти України

Мета дослідження полягає у виявленні сутнісних характеристик путінізму як особливого різновиду авторитарного режиму, з'ясуванні його ідейно-політичних джерел та аналізі змін, яких він зазнав під впливом російсько-української війни 2014-2026 рр.

Відповідно до актуальності теми роботи та мети дослідження перед нами стоять такі **завдання**:

- з'ясувати зміст поняття авторитарного політичного режиму, особливості його функціонування та типологію;
- охарактеризувати стан наукового опрацювання окресленої проблематики;
- виділити ідейні передумови становлення авторитарного типу політичного режиму путінського зразка;
- дослідити особливості «путінізму» як різновиду сучасного авторитаризму;

- проаналізувати репресивну політику путінської росії щодо внутрішньої опозиції в умовах російського вторгнення в Україну;
- охарактеризована українська специфіка прояву «путінізму» на тлі Війни за незалежність України.

Структура роботи містить вступ, три основні розділи, шість підрозділів, загальні висновки, список джерел і літератури. Загальний обсяг роботи складає 69 сторінок. Основний зміст дослідження розміщено на 60 сторінках. Список використаних джерел складає 69 позицій

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРИТАРИЗМУ

1.1 Авторитарний тип політичного режиму: зміст поняття, типологія та функціонування

Політичний режим належить до ключових категорій політичної науки, оскільки через нього розкриваються принципи організації влади, способи її здійснення, межі участі громадян у політичному процесі та характер взаємодії держави із суспільством. Саме через аналіз політичного режиму можна простежити, яким чином функціонують владні інститути, хто впливає на ухвалення рішень, якими засобами підтримується політичний порядок і наскільки відкритою залишається система для суспільного впливу.

Політичне життя кожної держави визначається способами взаємодії між владними структурами та суспільством, що формує певну систему управління. Означена система дістала назву політичного режиму, який відображає рівень свободи громадян і методи здійснення державного керівництва. Серед розмаїття політичних режимів особливе місце посідає авторитаризм, який часто розглядають як проміжну форму між демократичними свободами та тоталітарним всевладдям. В. С. Литвин наголошує, що розуміння авторитарного режиму вимагає аналізу інституційного та процесуального вимірів, оскільки влада у подібних системах концентрується в руках обмеженого кола осіб [15, с. 267].

У працях, присвячених проблематиці авторитаризму, увага зосереджується передусім на характері політичного панування, ступені допустимого плюралізму, рівні суспільної мобілізації та місці лідера в системі влади. І. А. Гомза, звертаючись до напрацювань Х. Лінца, подає авторитарний лад як режим обмеженого політичного плюралізму, без чіткої та всепояснювальної ідеології, з низьким рівнем соціальної мобілізації та лідером, який керує країною у

слабовизначених, проте наявних інституційних рамках [3, с. 10]. Якщо для тоталітарного режиму властиве прагнення проникнути в усі сфери людського буття й підпорядкувати їх державному контролю, то авторитарний лад зберігає окремі межі приватної автономії, водночас не допускаючи реальної політичної конкуренції.

Сутність авторитаризму полягає у зосередженні влади в руках однієї особи або вузької групи осіб, які контролюють головні інститути держави, визначають напрям політичного розвитку та обмежують вплив суспільства на процес ухвалення рішень. За подібних умов політична участь громадян набуває формального характеру, а виборчі, представницькі й правові механізми втрачають самостійне значення та підпорядковуються логіці збереження влади. Як наслідок, політичний режим зберігає зовнішні ознаки інституційної впорядкованості, проте реальний зміст владних відносин визначається вузьким політичним центром.

Важливим напрямом осмислення природи авторитарної влади став підхід, побудований на співвідношенні гетерономії та автономії. І. А. Гомза, спираючись на ідеї Г. Кельзена, вказує, що автономія означає участь спільноти у виробленні норм, які визначають її майбутнє, тоді як гетерономія виникає за умов, коли правила встановлює одна група для іншої без можливості впливу на означений процес [3, с. 11]. У межах авторитарної системи право на автономне політичне волевиявлення належить лише вузькому колу осіб, пов'язаних із владним ядром. Широкі верстви населення перебувають у стані гетерономії, оскільки позбавлені реального впливу на державну політику. Важливу роль відіграє селекторат, тобто обмежене коло осіб, від підтримки якого залежить стабільність режиму та збереження владної конструкції.

Функціонування авторитарного режиму спирається на поєднання формально чинних інституцій із фактичною монополізацією влади. У державі можуть зберігатися конституція, парламент, суди, вибори та партійна система, проте їхня діяльність підпорядковується інтересам правлячої групи. Контроль над силовими структурами, інформаційним простором, механізмами політичного

представництва та каналами суспільної комунікації забезпечує тривале відтворення владного порядку. Саме тому авторитаризм варто розглядати як особливий спосіб організації політичного життя, за якого суспільство усувається від реального впливу на владу, а ключові рішення ухвалюються всередині вузького кола політичних акторів.

Порівняльна характеристика основних типів політичних устроїв дозволяє краще зрозуміти специфіку авторитарного правління. Нижче наведено зіставлення ключових параметрів, що визначають характер взаємодії влади та суспільства.

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика основних типів політичних режимів

Параметр порівняння	Демократичний режим	Авторитарний режим	Тоталітарний режим
Рівень плюралізму	Повний та гарантований	Обмежений державою	Повна відсутність
Роль ідеології	Плюралізм поглядів	Відсутність єдиної доктрини	Всеохопна ідеологія
Політична участь	Висока та вільна	Низька та формальна	Примусова мобілізація
Джерело легітимності	Народна воля	Особистість чи традиція	Революційна ідея
Стан опозиції	Легальна діяльність	Обмежена або переслідувана	Повна заборона

Джерело: створено автором на основі [3; 15; 23; 29; 33].

Аналіз внутрішньої структури авторитарних систем виявляє значну роль еліт у підтримці стабільності. В. С. Литвин розглядає авторитаризм як перехідну ланку, де влада зосереджується у руках однієї людини або невеликої групи, проте громадянське суспільство не усувається повністю [15, с. 267]. За авторитарного політичного порядку можуть зберігати діяльність релігійні організації,

професійні спілки, приватні підприємства та інші неполітичні інституції, якщо їхнє функціонування не створює загрози для правлячої верхівки. Водночас відсутність реальної політичної конкуренції посилює значення неформальних домовленостей усередині владного середовища. Як наслідок, внутрішня рівновага режиму значною мірою залежить від здатності лідера узгоджувати інтереси груп впливу, які входять до селекторату, контролюють ресурси та забезпечують лояльність адміністративного й силового апарату.

Типологія авторитарних режимів є доволі широкою, що зумовлено різноманітністю історичних умов, соціальних структур і культурних середовищ, у межах яких формуються недемократичні форми правління. А. С. Романюк виокремлює військово-бюрократичні режими, які часто визначають як преторіанські [23, с. 88–89]. Виникнення режимів пов'язане передусім із силовим захопленням влади військовими, після чого армія перетворюється на головний інститут політичного керівництва. Саме військове командування бере на себе функції гаранта порядку, стабільності та збереження державної цілісності, використовуючи переважно примус і жорсткий контроль. Поява військово-бюрократичних режимів найчастіше спостерігається в державах зі слабкими цивільними інституціями, незавершеним процесом модернізації та хронічною політичною нестабільністю.

Іншим поширеним різновидом виступає однопартійний режим, де монополія на прийняття рішень належить одній політичній організації. І. А. Гомза зауважує, що за однопартійного режиму інші партії або повністю забороняються, або зберігаються лише формально, не маючи реального впливу на державний курс [3, с. 14]. Однопартійна конструкція забезпечує контроль над кадровими призначеннями, політичною соціалізацією та механізмами відтворення влади. Партія виконує функцію політичного фільтра, через який проходить добір управлінських кадрів, а водночас слугує каналом мобілізації населення для реалізації рішень керівництва. Суспільна підтримка режиму набуває керованого характеру, а політична участь громадян зводиться до санкціонованих форм лояльності.

Окреме місце у сучасних дослідженнях посідають неопатримоніальні режими, де формальні державні інституції поєднуються з неформальними мережами особистої залежності. І. А. Гомза підкреслює, що неопатримоніалізм ґрунтується на приватному привласненні державних ресурсів правителем та його найближчим оточенням [3, с. 15]. Державна посада сприймається не як форма служіння публічному інтересу, а як джерело доступу до ресурсів, привілеїв і засобів впливу. Саме тому вертикаль влади будується на персональній відданості, патронажних зв'язках і розподілі матеріальних благ згори донизу. Політична лояльність у неопатримоніальних режимах підтримується не стільки через ідеологічне переконання, скільки через доступ до фінансових, адміністративних і силових ресурсів.

У межах пострадянського простору науковці окремо виокремлюють олігархічний авторитаризм, для якого характерний вагомий вплив великого капіталу на політичний процес. Власники значних фінансових активів використовують економічні можливості для неформального підпорядкування державних інституцій власним інтересам. Як один із прикладів у науковій літературі розглядається росія доби правління Б. Єльцина, коли впливові бізнес-групи мали суттєвий вплив на формування державного курсу [19, с. 8]. Україна також тривалий час відчувала тиск олігархічних центрів сили, проте розвиток громадянського суспільства, конкурентної політики та європейська орієнтація стримували повну монополізацію влади. Саме порівняння різних пострадянських траєкторій дає змогу краще зрозуміти, чому в одних випадках олігархічний вплив трансформується у стійкий авторитарний лад, а в інших не призводить до остаточного демонтажу демократичних механізмів.

Функціонування авторитарного режиму неможливе без розгалуженого апарату примусу та постійного контролю над інформаційним простором. Дослідники звертають увагу на те, що подібна система тримається на обмеженні свободи думки, звуженні простору для вільної публічної дискусії та підпорядкуванні медіа політичним інтересам влади [30, с. 20]. Монополізація права на інтерпретацію суспільних подій дає режимові змогу витіснити

альтернативні позиції, формувати лояльну громадську думку та знижувати рівень критичного сприйняття державної політики. Як наслідок, пропаганда перетворюється на один із центральних механізмів легітимації правителя, особливо за умов економічних труднощів, зовнішньополітичної ізоляції або воєнної конфронтації.

Сучасні авторитарні держави дедалі активніше застосовують цифрові технології для зміцнення владного контролю. Г. Шипунов розглядає м'яку силу та цифрові інструменти впливу як засоби підризу демократичних цінностей усередині країни й поза її межами [34, с. 232]. Інформаційні платформи, мережеві комунікації, медійні кампанії та засоби цифрового спостереження дають можливість маніпулювати масовою свідомістю, формувати викривлену картину політичної реальності та створювати сприятливе середовище для поширення офіційних наративів. Водночас фундаментом стійкості авторитарного режиму залишається жорстка сила, яка виявляється у здатності держави застосовувати примус, придушувати опір і підтримувати керованість політичного простору. Поєднання пропаганди, технологічного контролю та силового тиску формує сучасну модель авторитарного панування, у межах якої влада прагне контролювати як політичну поведінку громадян, так і способи їхнього сприйняття реальності.

Для оцінки сукупної сили держави часто використовують формулу Р. Клайна, де потужність виступає похідною від ресурсів, стратегії та волі до перемоги.

Математичне представлення вказаної концепції дозволяє наочно побачити складові державної міці в умовах авторитаризму.

$$\text{Power} = (C + E + M) \times (S + W)$$

У наведеній формулі показник *C* відповідає за критичну масу, що включає територію та чисельність населення, *E* відображає економічний потенціал, а *M* позначає військову міцність держави. Змінні *S* та *W* характеризують стратегічне планування та національну волю до досягнення поставлених цілей. Авторитарні лідери зазвичай фокусуються на максимізації військового складника та

пропаганді волі до боротьби, намагаючись компенсувати структурні недоліки економіки за рахунок мілітаризації суспільної свідомості.

Окремий тип авторитарного устрою спостерігається у країнах, що пройшли через процес деколонізації. У подібних державах існують певні інституції та громадянське суспільство, проте доступ до важелів впливу має лише одна домінуюча етнічна група. Означена ситуація створює передумови для дискримінації меншин та провокує внутрішні конфлікти, що підривають стабільність політичної системи. Етнічний авторитаризм часто використовує гасла національного відродження для виправдання обмеження прав інших груп населення та концентрації ресурсів у руках вузького кола осіб.

Класифікація авторитарних режимів за версією різних дослідників демонструє багатоманітність підходів до вивчення проблеми.

Таблиця 1.2.

Класифікації авторитарних систем у науковій літературі [3, с. 14].

1 ПОКОЛІННЯ		2 ПОКОЛІННЯ			3 ПОКОЛІННЯ
С. Хантінгтон	Б. Геддес	Е. Франц і Н. Езров	Х. Чейбуб, Дж. Ганді та Й. Фріланд	М. Ваман, А. Гаденіус і Й. Теорель	Ш. Кайліц
Військовий	Військовий	Військовий	Військовий	Військовий	Військовий
Однопартійний	Однопартійний	Однопартійний	Цивільний	Безпартійний	Ідеократія
				Однопартійний	Однопартійний
				Багатопартійний	Електоральний
Особистий	Одноосібний	Одноосібний	-	-	Особистий
Расова олігархія	-	Монархічний	Монархічний	Монархічний	Монархічний

Джерело: [3, с. 13].

Процеси трансформації авторитарних режимів можуть розгортатися за різними сценаріями, які залежать від співвідношення сил між владною елітою та опозицією. Г. Шипунов виокремлює кілька шляхів зміни політичного устрою, серед яких реформування системи через переговорний процес, революційне усунення правлячої верхівки або реформи, ініційовані владою без широкої участі

суспільства [34, с. 332]. Окремим чинником зміни режиму може ставати розпад федеративних держав, унаслідок чого в новоутворених політичних одиницях формуються інші принципи організації влади. Перехід до демократії вимагає не стільки формального оновлення інституцій, скільки здатності нових еліт домовитися про базові правила політичної взаємодії, гарантувати права громадян і запобігти поверненню до практик монополізації влади.

Окрему увагу сучасна політична наука приділяє гібридним формам політичного устрою, у межах яких поєднуються риси демократії та авторитаризму. А. Ремізов виокремлює електоральну, обмежену й конституційну демократію як різновиди гібридних систем [22, с. 69]. У країнах із гібридною формою політичного устрою регулярно проводяться вибори, однак виборчий процес не відповідає вимогам чесності, відкритості й рівності політичної боротьби. Опозиційні сили зазвичай позбавлені рівного доступу до медіа, фінансових ресурсів і механізмів політичного представництва. Тобто зберігається зовнішня оболонка демократичної легітимності, тоді як реальний контроль над політичним життям зосереджується в руках правлячого центру.

Стабільність авторитарного режиму значною мірою визначається здатністю правителя забезпечувати відданість силових структур, бюрократії та найближчого оточення. А. Романюк зауважує, що традиційні режими виявляють вищу стійкість завдяки усталеним формам підпорядкування, тоді як нові авторитарні системи постійно перебувають під ризиком повалення [23, с. 113]. Найбільшою небезпекою для диктатора виступає розкол еліт, оскільки саме внутрішнє владне середовище визначає межі його політичної безпеки. З огляду на це правитель змушений регулярно оновлювати кадровий склад, перерозподіляти ресурси та використовувати практики заохочення для збереження підтримки. В умовах економічної кризи, воєнної поразки або втрати контролю над ресурсами лояльність еліт швидко слабшає, що може спричинити дестабілізацію всієї системи.

Функціонування сучасного авторитаризму дедалі тісніше пов'язане з цифровими засобами контролю над населенням. Використання камер

спостереження, систем розпізнавання облич, моніторингу соціальних мереж і збору цифрових даних дає владі можливість виявляти протестні настрої ще на ранніх стадіях їх формування. Н. Хома та М. Ніколаєва вказують, що пропаганда у цифровому просторі стає дедалі витонченішою і спирається на алгоритмічні механізми поширення вигідних режимові наративів [33, с. 161]. Відтак, звужується простір для відкритої суспільної дискусії, посилюється інформаційна ізоляція громадян і закріплюється політичний порядок, вигідний правлячій верхівці. Цифрове середовище перетворюється на інструмент спостереження, маніпуляції та превентивного придушення інакодумства.

Економічна політика авторитарних режимів часто підпорядковується інтересам вузького кола осіб, що зумовлює посилення соціальної нерівності та нерівномірний розподіл ресурсів. Контроль над стратегічними галузями економіки дає правителю можливість використовувати державні ресурси для фінансування апарату примусу, підтримки лояльних регіонів і зміцнення власної соціальної опори. Водночас слабкий захист права власності, залежність бізнесу від політичної волі керівництва та обмеженість економічної конкуренції стримують інвестиційну активність і гальмують інноваційний розвиток [18, с. 11]. У довгостроковій перспективі подібна модель виявляє власну неефективність, оскільки орієнтується не на загальний розвиток держави, а на збереження владної рівноваги. Саме тому частина авторитарних лідерів вдається до часткової модернізації, проте економічне оновлення рідко супроводжується розширенням політичних прав і свобод.

Отже, що авторитаризм являє собою різновид політичного режиму, за якого державна влада зосереджується в руках однієї особи або вузької групи, політичний плюралізм обмежується, а участь громадян у прийнятті рішень має формальний або контрольований характер. Для авторитаризму властиве поєднання наявності окремих інституцій та відсутності реальної політичної конкуренції, що відрізняє його від демократичного правління та водночас не передбачає повного проникнення державного контролю в усі сфери суспільного життя, як у тоталітарних системах. Авторитаризм ґрунтується на пріоритеті

стабільності й керованості над свободою та представництвом, що зумовлює звуження механізмів впливу суспільства на владу.

Узагальнення типологічних і функціональних характеристик дозволяє зробити висновок про здатність авторитарних режимів набувати різних організаційних форм, адаптуючись до історичних і соціокультурних умов. Стійкість подібних систем забезпечується через концентрацію ресурсів, контроль над інформаційним простором, використання апарату примусу та сучасних технологій нагляду. Водночас внутрішня залежність від лояльності еліт, економічна вразливість і накопичення соціального невдоволення створюють передумови для трансформацій.

1.2 Стан наукового опрацювання теми та методологія дослідження

Дослідження наукової бази обраної проблематики потребує детального перегляду великої кількості джерел, автори котрих пояснюють природу невірних режимів крізь зміни в політичному житті. Перші кроки у формуванні загальної теорії того, як працює авторитаризм, зробили В. Литвин [15] та А. Романюк [23]. У працях згаданих вчених докладно розібрано, як саме побудовані державні інститути та якими методами правителі намагаються втримати панування. Праці науковців допомагають розібратися в головних моментах зосередження управління країною всередині вузької групи людей. Разом із тим І. Панова [19] та А. Багінська [1] визначають основні риси, притаманні саме недемократичним порядкам, що допомагає чітко відрізнити подібні устрої від будь-яких інших варіантів організації суспільства. Отримані знання формують надійну основу для усвідомлення причин виникнення жорстких рамок для вільної політичної конкуренції всередині сучасних країн. Вивчення теоретичного доробку дозволяє простежити логіку перетворення відкритих систем на закриті структури, де право голосу переходить до верхівки, а реальна опозиція зникає через тиск і контроль.

Глибоке розуміння структури авторитарного правління неможливе без праць І. Гомзи, де представлена мультисекторальна класифікація політичних режимів [3]. Дослідник фокусується на розподілі автономії та гетерономії всередині суспільства, що дозволяє точніше ідентифікувати межі владного втручання. Означений погляд допомагає зрозуміти роль селекторату в підтримці стабільності системи. Вивчення подібних класифікацій дозволяє побачити еволюцію поглядів на природу диктатур від класичних описів до складних багатовимірних моделей. Завдяки згаданим працям стає зрозумілою логіка переходу від відкритих форм примусу до більш завуальованих методів керування масами.

Безпосереднє вивчення явища путінізму як окремого феномену розпочинається з аналізу праць Б. Дем'яненка та В. Дем'яненка, де вказана назва розглядається як специфічний різновид політичного ладу [9]. Дослідники вказують на персоналістську природу влади та домінуючу роль спецслужб у державному апараті. Вказаний напрям наукового пошуку підтверджує, що російська модель влади вийшла за межі звичайного авторитаризму та набула унікальних рис. Роботи згаданих авторів допомагають простежити, як поступово ліквідовувався поділ влад та утверджувався квазіперсоналізм. Означені розвідки мають критичне значення для розуміння внутрішньої логіки побудови владної вертикалі в сучасній росії.

Окреме місце в науковому дискурсі посідають праці іноземних дослідників, серед яких виділяється М. Стівен Фіш із його теорією тріади путінізму. Вказаний автор виокремлює консерватизм, популізм та персоналізм як головні стовпи, на яких тримається російська система [41; 42]. Разом із тим А. Мотиль аргументує подібність чинного ладу до фашистських систем минулого століття, наголошуючи на наявності культу вождя [52]. Означені погляди дозволяють глянути на проблему з позиції глобальної політології та порівняти російський шлях із досвідом інших країн. Згадані наукові розвідки виявляють глибинні паралелі між сучасними методами управління та історичними прикладами жорстких диктатур.

Т. Снайдер у своїй відомій роботі про шлях до несвободи пропонує унікальний погляд на російську ідеологію через призму політики вічності. Дослідник вказує на те, що замість реального майбутнього населенню пропонується циклічне повернення до міфічного минулого. Означена модель допомагає режиму уникати відповідальності за економічні прорахунки, перекладаючи увагу на історичні образи. Праця Т. Снайдера оприявнює механізми маніпуляції свідомістю, де кожна подія трактується як частина вічної боротьби проти зовнішнього ворога [31]. Вивчення згаданої праці дає змогу зрозуміти, чому агресивна зовнішня політика знаходить підтримку серед значних верств населення.

Водночас вагомим доповненням до аналізу ідеологічних засад російської агресії є праця О. М. Сича «Націоналізм – фактор цивілізаційного визначення». [28]. У ній увагу зосереджено на націоналізмі як чиннику, що визначає історичний вибір народу, його політичну суб'єктність і цивілізаційний напрям розвитку. Дослідник показує українсько-російське протистояння у ширшому вимірі, де йдеться не просто про зіткнення двох держав, а про конфлікт між імперським центром і народом, який відстоює право на власний шлях. Для нашого дослідження праця О. М. Сича є важливою тому, що дозволяє глибше зрозуміти путінізм як режим, що прагне не просто впливати на сусідні держави, а підпорядкувати їх власному баченню історії, політики та культури.

Ідеологічне підґрунтя режиму детально розкрито у працях Л. Якубової, котра впроваджує глибокий аналіз рашизму як суспільного явища [35]. Дослідниця розглядає корені російського шовінізму та його перетворення на державну доктрину. Означений напрям підтримують праці М. Москалюка, де розмежовується путінізм як практика та рашизм як ідеологічна платформа [16; 17]. Залучення праць названих авторів дає змогу побачити, що ідеологія у сучасній росії виконує не декоративну роль, а виступає дієвим інструментом мобілізації суспільства, легітимації війни та виправдання заперечення суверенітету інших держав.

Логічно продовжує такий напрям праця О. М. Сича «Війна за Незалежність і трансформація націоцентричної парадигми українського націоналізму» [27]. У ній автор аналізує, як широкомасштабна російська агресія вплинула на переосмислення українського націоналізму в нових історичних умовах. Дослідник показує, що війна значно посилила державницький, захисний і мобілізаційний зміст українського націоналізму, перетворивши його на важливий чинник суспільного спротиву та самоорганізації. Для нашої роботи праця має велике значення, оскільки допомагає пов'язати аналіз путінізму з українською відповіддю на нього. Йдеться про відповідь, яка проявляється у зміцненні національної єдності, посиленні антиколоніального мислення та захисті права України на самостійне існування.

Дослідник Я. Потапенко дає досить жорстку та критичну оцінку сучасному устрою росії, називаючи її мафіозною країною, всередині якої державні структури та злочинний світ фактично перетворилися на один організм [20]. Науковець вводить у обіг цікаве поняття колективний путін, аби пояснити своєрідний негласний договір між верхівкою та звичайними людьми, котрі спільно марять поверненням колишньої імперської величі. Подібний погляд допомагає краще розібратися у фінансовому підґрунті правлячого режиму, де величезні ресурси та багатства просто привласнюються невеликим колом наближених до керівництва осіб. Автор прямо наголошує на тому, що у масовій свідомості населення остаточно перемогли фашистські настрої, а це робить існуючу модель управління неймовірно міцною та нечутливою до будь-яких спроб впливу ззовні. Праці вченого стають вагомим внеском у розуміння того, як працює клептократія, де корупція та крадіжки є основою виживання всієї системи російського авторитаризму. Розгляд ідей дослідника дозволяє побачити глибинні причини агресивної поведінки сусідньої держави, оскільки прагнення збагачення окремих груп тісно переплітається з ідеологічною маніпуляцією масами.

Гібридний характер російської ідеології розглядають І. Грабовська та Т. Талько [4], наголошуючи на поєднанні непокєднуваних елементів. Дослідниці

вказують на суміш православного фундаменталізму з ностальгією за радянським минулим, що створює специфічний духовний фундамент. Означена доктрина дозволяє режиму апелювати до різних груп населення одночасно. Роботи згаданих авторів допомагають зрозуміти, як путінізм адаптується до вимог часу, залишаючись при цьому глибоко архаїчним у своїй суті. Подібний погляд виявляє складність ідеологічної конструкції, котра спрямована на повний контроль над думками громадян.

Інституційна деградація та імітація демократії стали предметом досліджень О. Скрипнюка, котрий аналізує характерні риси сучасного авторитаризму [29; 30]. Вказаний автор звертає увагу на перетворення парламентських та судових органів на декоративні структури. Означений процес веде до повної відсутності контролю за діями виконавчої влади, що робить систему непередбачуваною. Науковець підкреслює, що закон у подібних умовах використовується як інструмент репресій проти незгодних. Вивчення згаданих праць дозволяє побачити, як формальні інституції стають ширмою для особистої диктатури.

Питання військової агресії та її зв'язку з природою режиму аналізує М. Ван Херпен, розглядаючи війни путіна як незасвоєні уроки минулого. Дослідник вказує на послідовність дій росії в Чечні, Грузії та Україні, що підтверджує системний характер загарбницької політики [2]. Означений напрям наукової думки доповнюється роботами В. Горбуліна щодо світової гібридної війни [24]. Вказана монографія оприявнює методи інформаційного та психологічного тиску, котрі застосовуються проти України. Згадані джерела допомагають зрозуміти, що війна є природним продовженням внутрішнього авторитарного устрою росії.

Питання електронного нагляду та обмеження прав людини в інтернеті детально розбирають у своїх дослідженнях Н. Хома та М. Ніколаєва [33]. Вчені описують явище цифрового авторитаризму, коли сучасні гаджети та програми стають інструментами для стеження за активістами чи переслідування незгодних із політикою керівництва. Описаний метод контролю стає популярним серед

диктаторів, бо дозволяє приховано тиснути на людей і залякувати суспільство без прямого фізичного насильства. Праці науковців показують серйозні ризики, які виникають через бажання держави повністю контролювати кожен крок громадян у мережі. Аналіз досвіду дослідниць допомагає зрозуміти, наскільки сильно російська влада намагається відгородити власний інтернет від глобального світу, створюючи закритий цифровий простір. Розуміння механізмів маніпуляції інформацією дозволяє краще усвідомити, як технологічний прогрес може перетворитися на зброю проти демократичних цінностей, якщо він опиняється в руках авторитарного керівництва. Вивчення досвіду вказаних авторок підтверджує, що інформаційна ізоляція стає частиною виживання режиму в умовах війни.

Стан опозиційного руху та репресивної політики детально аналізується у звітах міжнародних організацій, зокрема OVD-Info [56; 57] та Amnesty International [37]. Вказані джерела надають статистичні дані про кількість політичних в'язнів та характер судових переслідувань. Означена інформація дозволяє побачити динаміку перетворення режиму на відкриту воєнну диктатуру після 2022 року. Дослідження П. Шеляга та О. Васюти додають розуміння фрагментації опозиції та її спроможності до опору в умовах війни [68].

Методологічна основа даної роботи спирається на сукупність принципів, вироблених сучасною наукою для вивчення політичних систем. Означена база забезпечує логічність та обґрунтованість отриманих результатів протягом усього процесу дослідження. В основу наукового пошуку покладено принципи об'єктивності та науковості, що вимагають неупередженого ставлення до фактів. Використання згаданих принципів дозволяє уникнути надмірної емоційності та зосередитися на виявленні реальних закономірностей розвитку режиму. Подібна методологічна установка спрямована на отримання достовірних знань про складні суспільні явища.

Застосування методу аналізу дозволило розкласти складний феномен путінізму на окремі складові, такі як ідеологія, економіка та силова вертикаль. Означена процедура допомогла детально вивчити кожную частину владного

механізму росії. Водночас метод синтезу сприяв об'єднанню отриманих знань у цілісну модель функціонування сучасного авторитаризму. Завдяки взаємодії згаданих методів вдалося простежити взаємозв'язок між внутрішніми репресіями та зовнішньою агресією. Подібний шлях дослідження забезпечує глибину розуміння природи російської влади.

Системний метод став ключовим для розгляду російського режиму як комплексу взаємопов'язаних елементів, що перебувають у постійній динаміці. Означена парадигма дозволяє побачити, як зміни в одній сфері, наприклад у законодавстві, неминуче ведуть до трансформацій у медіапросторі чи соціальній політиці. Дослідження владної структури як системи оприявнює механізми самозбереження режиму через постійну адаптацію до зовнішніх викликів. Вказаний метод допомагає зрозуміти стабільність путінізму навіть в умовах міжнародної ізоляції та економічних санкцій. Вивчення взаємодії різних секторів влади виявляє ієрархічну природу управління державою.

Історико-генетичний метод дав змогу простежити еволюцію путінської моделі від моменту її зародження до сучасного стану воєнної диктатури. Означене дослідження в часі виявляє етапи поступового згортання демократичних свобод та утвердження жорсткого контролю. Простеження генезису ідейних передумов дозволяє побачити спадковість між імперським минулим та сучасною ідеологією рашизму. Вказаний спосіб аналізу підтверджує, що трансформація режиму відбувалася не спонтанно, а була логічним результатом реалізації певних політичних стратегій. Вивчення історичного контексту допомагає глибше усвідомити причини агресивної поведінки російської еліти на міжнародній арені.

Метод опрацювання джерел з теми дослідження дозволив критично осмислити великий обсяг нормативно-правових актів рф та міжнародних документів. Означена робота включала аналіз змін до конституції росії та нових репресивних законів про фейки та дискредитацію армії. Вивчення матеріалів моніторингу прав людини від незалежних організацій надало фактичне підтвердження посилення каральної політики. Вказаний метод забезпечив роботу

необхідною доказовою базою, що базується на першоджерелах та офіційних даних. Опрацювання літератури дозволило виявити прогалини в існуючих дослідженнях та сформулювати власні гіпотези.

Теоретичне узагальнення стало завершальним етапом методологічного циклу, що дозволило сформулювати цілісні висновки про природу путінізму. Означений процес передбачав виокремлення найбільш суттєвих характеристик режиму та їхню систематизацію. Завдяки узагальненню вдалося представити путінізм не лише як сукупність дій окремих осіб, а як завершену політичну систему з власною логікою виживання. Вказаний метод допоміг об'єднати теоретичні роздуми з практичними результатами аналізу подій російсько-української війни. Сформовані висновки мають значення для подальшого вивчення трансформацій авторитарних режимів у кризові періоди.

Загалом стан наукового опрацювання теми демонструє значний інтерес дослідників до феномену російської влади, проте динамічність змін вимагає постійного оновлення знань. Означене дослідження прагне заповнити існуючі лакуни через поєднання аналізу ідеологічних витоків із вивченням сучасних репресивних практик воєнного часу. Методологічна цілісність роботи забезпечує комплексний погляд на проблему, де кожне твердження спирається на перевірені наукові інструменти. Вибрана стратегія дослідження дозволяє досягти поставленої мети та розкрити особливості путінізму як загрози для світового демократичного порядку. Сформований науковий апарат стає надійною основою для подальшого викладу матеріалу в наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ II

ГЕНЕЗА ТА СТАНОВЛЕННЯ «ПУТІНІЗМУ» ЯК РІЗНОВИДУ СУЧАСНОГО АВТОРИТАРИЗМУ

2.1 Ідейні передумови становлення авторитарного типу політичного режиму путінського зразка

Побудова сучасного політичного ладу в росії спирається на величезну кількість історичних та філософських думок, котрі протягом багатьох віків визначали шлях Російської імперії та Радянського Союзу. Варто усвідомити, що виникнення подібної системи не було випадковим чи раптовим, бо вона стала цілком очікуваним результатом тривалого розвитку російської імперської логіки. Вчені, наприклад Ф. Кирилюк, звертають увагу на те, що після падіння комунізму в росії головним став саме імперський напрямок у політиці. Особливо чітко це проявилось після приходу до влади путіна, котрий почав активно відновлювати стару імперську схему побудови держави [11, с. 112]. Спроби реанімації минулого пояснюються бажанням російської верхівки розв'язати проблему втрати орієнтирів, що з'явилася після розвалу СРСР. Еліти намагалися знайти нові ідеї, аби об'єднати людей навколо гасел про могутню державу та особливий статус країни у світі. Прагнення повернути колишній вплив змусило керівництво використовувати перевірені часом методи придушення свободи та звеличення влади правителя. Оновлена ідеологія допомогла швидко зміцнити вертикаль управління та сформувати суспільний запит на порядок в обмін на обмеження прав людини.

Початковим етапом розуміння природи сучасного режиму є розмежування понять рашизм та путінізм, яке пропонує М. Москалюк у статті про ідеологічні передумови збройної агресії. Означений автор стверджує, що рашизм виступає як широка ідеологічна платформа, котра коріниться у глибинних сподіваннях російського соціуму, тоді як путінізм виявляється формою практичної реалізації вказаних ідеологем у політичній практиці [16, с. 24]. Відповідно до підходу

О. Гриніва та М. Москалюка, путінізм не варто сприймати як виключно волю однієї особи. Подібне явище є відображенням запиту широких верств російського населення, які прагнули реваншу за поразку в Холодній війні та відновлення статусу наддержави [6]. Рашизм у даному контексті постає як сукупність ксенофобських, шовіністичних та імперських ідей, що формують світоглядну базу для авторитарного правління.

Історико-філософське підґрунтя путінізму нерозривно пов'язане з концепцією месіанства, котра упродовж віків була стрижнем російської ідентичності. Означена ідея передбачає особливе призначення Росії як рятівниці людства або захисниці істинних духовних цінностей. У праці С. Гаврова, котру аналізує Ф. Кирилюк, месіанський комплекс визначається як ментальний стрижень традиційного устрою. Даний комплекс реалізується через міфологему Святої Русі, згідно з якою Росія повинна врятувати решту світу [11, с. 118]. Подібне бачення світу зумовлює агресивну зовнішню політику, оскільки будь-яка експансія подається як виконання священної місії або превентивний удар для захисту від ворожого оточення.

Важливим компонентом ідеологічної конструкції сучасного режиму виступає доктрина Третього Риму. Означена доктрина, закладена ще в XVI столітті, постулює Москву як єдину законну спадкоємицю християнської імперії. У сучасних умовах вказана ідея трансформувалася у переконання про винятковість російської цивілізації та її право диктувати волю сусіднім народам. І. Яковенко зазначає, що російська держава впродовж всієї історії мала виражено імперський характер, де Московське царство було традиційною імперією, а СРСР – її модернізованою версією [11, с. 118]. Путінізм у даному аспекті виступає як спроба синтезувати монархічне минуле з радянськими практиками контролю, що створює специфічний тип легітимності влади (див. рис.1.1.).

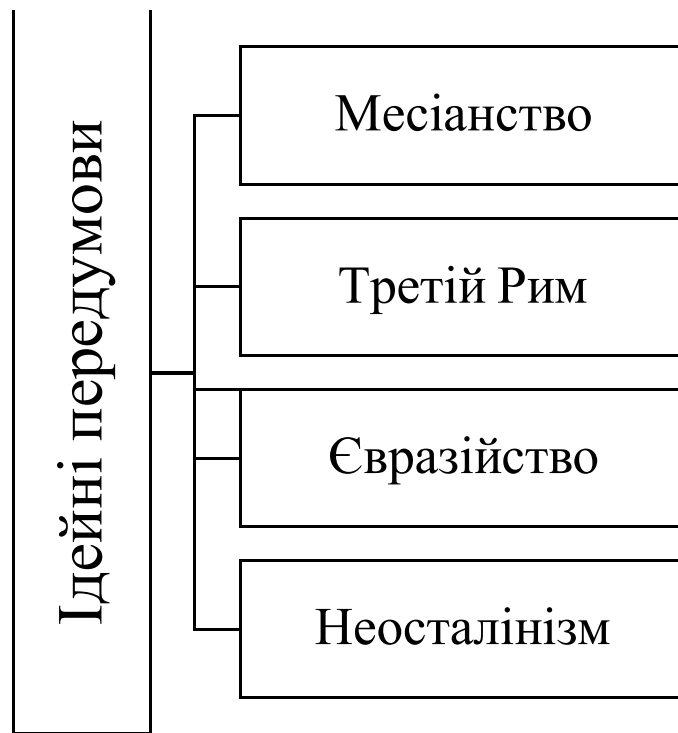

Рис.1.1. Структура ідейних передумов путінізму

Джерело: створено автором на основі [11].

Означена структура демонструє, як різні інтелектуальні пласти накладаються один на інший, формуючи монолітну ідеологічну базу. Євразійство відіграє в даній системі роль геополітичного обґрунтування. Вказана течія, що виникла серед емігрантів у 1920-х роках, розглядає Росію як особливий світ, відмінний від Заходу та Сходу.

Дослідники І. Грабовська та Т. Талько визначають путінізм як ідеологічну доктрину гібридного типу. Означений підхід дозволяє режиму поєднувати несумісні на перший погляд елементи – православний фундаменталізм та ностальгію за сталінізмом, ринкову економіку та державний монополізм. Авторки підкреслюють, що путінізм є не лише практичним, але й ідеологічним феноменом нашої доби. Вказана гібридність забезпечує надзвичайну гнучкість режиму, оскільки він може апелювати до різних верств населення, пропонуючи кожній відповідний набір символів та обіцянок [5, с. 51]. Водночас загальна характеристика даної доктрини визначається як неоімперіалізм автократичного типу з елементами тоталітаризму.

М. Москалюк у своїх працях акцентує увагу на тому, що ідеологія путінізму спирається на маніпуляцію суспільною свідомістю через державні медіа. Вказаний процес дозволяє перетворювати історичні міфи на факти масової свідомості, що легітимізує будь-які дії влади. Зокрема, багато разів повторена неправда про оточення ворогами стає частиною світогляду пересічного росіянина, котрий починає сприймати агресію як захист [16; 17].

Важливим елементом становлення авторитарного режиму виявилася трансформація розуміння простору. Ф. Кирилюк зазначає, що імперське тіло служить свого роду захисним панцирем для режиму. Означене поняття передбачає, що Росія не має чітких кордонів, а лише сфери інтересів, котрі постійно розширюються [11, с. 118]. Імперія – означене вічне розширення кордонів, а федералізм у Росії виявився лише зручним одягом для територіальної експансії. Подібне сприйняття географії веде до того, що сусідні держави, особливо Україна, розглядаються як тимчасово незалежні території, котрі мають бути повернуті до складу метрополії.

Роль України в ідеологічній системі путінізму є критичною. Ф. Кирилюк наголошує на тому, що в російському дискурсі Україна сприймається як невід’ємна природна частина Росії, котра тимчасово одержала незалежність внаслідок підривної діяльності Заходу. Означене переконання зумовлює неможливість рівноправного діалогу, оскільки Росія бачить Україну або як сателіта, або як ворожий плацдарм [11, с. 118]. Ідеологи режиму розробляють проекти розділу українських територій або їх повної інкорпорації, що підтверджує месіанський та імперський характер путінської стратегії.

У західній науковій думці ідейні передумови путінізму аналізуються через призму концепцій Тімоті Снайдера та Марлен Ларуель. Т. Снайдер у праці про шлях до несвободи стверджує, що путінська ідеологія має фашистське коріння, котре проявляється у культі вождя та вірі у вічну боротьбу націй. Вказаний автор вказує на те, що Росія замінила політику майбутнього політикою вічності, де історія сприймається як циклічне повернення до минулих перемог та образ [31]. Водночас М. Ларуель пропонує термін іллібералізм для характеристики

російського режиму, наголошуючи на його протистоянні глобальному ліберальному порядку. Дані підходи доповнюють українські дослідження, розкриваючи глобальний контекст становлення російського авторитаризму [50].

Опорною верствою для реалізації ідей путінізму виявився мілітаризований люмпен. Л. Якубова описує вказану соціальну групу як людей, котрі втомилися від повсякденного життя та не змогли реалізуватися у мирний час. Означені особи стають ідеальним інструментом для ведення гібридних воєн, оскільки вони готові доводити свою рацію виключно силою. Дана соціальна база забезпечує режиму необхідний мобілізаційний ресурс та створює атмосферу постійної готовності до конфлікту [35, с. 67]. Події російської весни на Донбасі продемонстрували, як ідеологеми рашизму втілюються у життя через дії подібних добровольців, керованих з Кремля.

Ідейні передумови путінізму включають також православний фундаменталізм. Підкреслимо нерозривність російськості та православ'я, котра в умовах сучасного режиму стала інструментом державного контролю. Патріарх Кирил та В. Путін активно просувають формулу православ'я-самодержав'я-народність, де церква виступає засобом легітимації авторитарної влади та виправдання зовнішньої агресії. Означена змичка релігії та політики створює ілюзію духовної вищості Росії над Заходом, що є важливою частиною месіанської міфології.

Дослідження Ф. Кирилюка виявляє, що сучасна російська імперська ідея є результатом довготривалого теоретичного пошуку. Вказаний пошук спрямований на відтворення Росії як великої держави через використання концептів євразійства та особливої цивілізації. Важливу роль у даному процесі відіграє маніпуляція поняттями федералізму та суверенітету. Насправді ж відбувається ліквідація конституційно-федерального устрою та встановлення жорсткої вертикалі влади, котра тримається на страху перед зовнішніми загрозами та ностальгії за імперським минулим [11, с. 117].

Означений механізм демонструє логічний зв'язок між ідеями Третього Риму та реальними бойовими діями. В. Горбулін наголошує на тому, що

ідеологічні передумови агресії проти України включають повне заперечення української ідентичності. У російському дискурсі Україна розглядається як провінція, котра має бути повернута в лоно імперії [35, с. 213]. Подібне ставлення зумовлене месіанським переконанням Росії у своєму праві вирішувати долю народів пострадянського простору.

Висновки щодо природи путінізму дозволяють стверджувати, що даний режим є закономірним результатом реалізації ідеологем рашизму. Вказана система поглядів базується на відмові від демократичних цінностей та переході до монізму влади. І. Грабовська та Т. Талько зазначають, що путінізм спирається на глибинний народ, вловлюючи його прагнення до сильного вождя та імперської величі [4, с. 50]. Проте практична реалізація подібних ідей веде до ізоляції країни та деградації її економіки, що у довгостроковій перспективі може призвести до краху самої імперії, як прогнозує Ф. Кирилюк [11, с. 117].

Аналіз ідейних передумов показує, що путінізм виявився не лише режимом В. Путіна, а втіленням вікових прагнень російської еліти до панування. Означений процес супроводжується руйнуванням міжнародного права та спробами нав'язати світу нові правила гри, засновані на силі. Україна в даній боротьбі виступає ключовим елементом, оскільки її успіх як незалежної держави руйнує ідеологічний фундамент російського авторитаризму. Відповідно, боротьба проти путінізму є не лише військовим конфліктом, а протистоянням двох кардинально відмінних моделей цивілізаційного розвитку.

Дослідження І. Крупені підкреслює, що ідеологія рашизму є більш стабільною, ніж сам політичний режим. Навіть у разі зміни лідера ідеологічні установки на месіанство та імперськість можуть зберігатися у масовій свідомості ще довгий час [14, с. 137]. Вказаний факт вимагає від української та світової спільноти не лише воєнних перемог, а й тривалої роботи над деконструкцією російських імперських міфів. Путінізм у даному контексті виявляється лише верхівкою айсберга, котра тримається на величезному масиві шовіністичних та антидемократичних ідей, накопичених упродовж століть.

Отже, що становлення авторитарного режиму путінського зразка має глибоке історико-ідеологічне підґрунтя та не є випадковим явищем сучасної політики. Путінізм слід визначати як специфічну модель авторитарного правління, що поєднує концентрацію влади в руках вузького кола осіб із системною ідеологічною легітимацією через імперські, месіанські та цивілізаційні наративи. Ідейна база путінського режиму формується на основі концепції особливої історичної місії Росії, доктрини Третього Риму, євразійства, православного фундаменталізму та реваншистських уявлень про відновлення статусу наддержави. Державна влада сакралізується, експансія подається як історична необхідність, а заперечення суверенності сусідніх народів виступає логічним наслідком імперського мислення.

2.2 Особливості «путінізму» як різновиду сучасного авторитаризму

«Путінізм» розглядається дослідниками не лише як індивідуальна манера правління чи сукупність особистих рис лідера, а насамперед як цілісна інституційна система, сформована в умовах глобалізації та адаптована до викликів постіндустріального суспільства [9, с. 245]. Академічне вивчення означеної проблеми вимагає аналізу генези терміна, який вперше з'явився в західному медійному просторі у 2000 році. Журналіст Річард Гвін на сторінках Toronto Star застосував дефініцію путінізм для ідентифікації нової моделі управління, яка почала стрімко заміщувати нестабільну демократію дев'яностих років. Практично одночасно російський науковець А. Піонтковський охарактеризував представлене явище як вищу та завершальну стадію бандитського капіталізму, що ґрунтується на свідомому обмеженні прав і свобод заради консервації панівного становища еліти. Іноземні оглядачі, зокрема Арнольд Бейхман, вбачають у наведеній системі прямі паралелі зі сталінізмом, наголошуючи на ідеологічній спадкоємності репресивних інструментів [9, с. 244]. Американський політолог М. Стівен Фіш визначає путінізм через тріаду

консерватизму, популізму та персоналізму, де ключовим завданням виступає захист статус-кво від будь-яких джерел потенційної нестабільності [42, с. 63].

Еволюція режиму відбувалася шляхом послідовної деградації формальних демократичних інститутів та утвердження імітаційних практик управління. О. Скрипнюк зауважує, що путінізм являє собою складний різновид авторитаризму, виникненню якого сприяла слабка соціально-економічна ефективність перехідного періоду [29, с. 56]. Розчарування мас у результатах реформ породило суспільний запит на жорстке керівництво, що дозволило владній верхівці сконцентрувати величезні повноваження без реального опору з боку громадянського суспільства. Специфічна ознака стану полягає у збереженні зовнішнього демократичного фасаду, який використовується для внутрішньої та зовнішньої легітимації авторитарного змісту [9, с. 245]. В межах зазначеної моделі вибори перетворюються на формальний ритуал підтвердження лояльності лідеру, а не на механізм зміни влади.

Інституційна архітектура режиму тримається на радикальній централізації та вибудовуванні владної вертикалі, де всі ключові рішення приймаються в межах адміністрації президента. Б. Дем'яненко наголошує на виникненні квазіперсоналістської влади, яка стоїть над соціумом і не підлягає жодному контролю [9, с. 245]. Виконавча гілка за наведених умов фактично поглинула законодавчу та судову гілки, позбавляючи їх будь-якої суб'єктності. Парламентські органи перетворилися на маріонеткові структури, що лише технічно оформлюють волю керівництва країни. Деградація торкнулася навіть урядових структур, де міністри виступають технічними виконавцями без політичного впливу [29, с. 59].

Таблиця 2.1.

Ознаки інституційної деструкції в системі путінізму

Основні інституційні деформації путінізму за О. Скрипнюком та Б. Дем'яненком	Наслідки для функціонування держави
Маріонетковість представницьких органів	Втрата контролю за діями виконавчої влади
Квазіперсоналізм	Повна залежність системи від волі однієї особи
Суб'єктивно-вибіркове правосуддя	Використання судів для боротьби з політичними опонентами
Спадкоємність через наступництво	Призначення лідера замість проведення чесних виборів

Джерело: розроблено автором на основі [9; 29].

«Путінізм» базується на надзвичайно сильному впливі президентської вертикалі, що почала формуватися одразу після завершення радянської епохи. Влада поступово набула персоналізованих рис, де постать керівника піднялася високо над суспільними інститутами, ставши практично непідконтрольною громадянам. Усередині державного механізму спостерігається глибока суперечність, адже керівна еліта заявляє про прагнення до прогресу, проте водночас відчуває жах перед реальними наслідками перетворень. Подібне становище прирікає державу на стан вічної невизначеності, де модернізація залишається лише на папері, а правління набуває характеру особистої диктатури. Важливим елементом виступає культ авторитарного вождя, якого пропаганда подає як єдиного рятівника національної величі. Офіційні ідеологи просувають думку, ніби спокій у країні тримається лише на лідері, тоді як будь-які спроби опозиційної діяльності прирівнюються до фашизму чи підготовки до громадянської війни. Згуртованість еліт довкола постаті президента пояснюється

прагненням зберегти наявний стан речей, оскільки будь-які зміни сприймаються як більша біда порівняно з нинішнім застоєм.

Принцип розділення влади фактично припинив своє існування, перетворившись на формальність, де виконавча гілка повністю диктує умови законодавцям і суддям. Сталася своєрідна імітація західних моделей управління, за якою ховається традиційне єдиновладдя, пристосоване до умов глобального світу. Російські можновладці запозичили лише зовнішню форму європейського життя, але зберегли деспотичні методи керівництва. Судова система стала інструментом обслуговування інтересів вузької групи олігархів, де закон використовується вибірково для тиску на незгодних. Замість правопорядку панує право сили, коли правоохоронні органи збирають компромат на кожного чиновника, щоб гарантувати їхню повну лояльність. Передача повноважень наступному голові держави відбувається через систему прямого призначення, що повністю усуває народ від реального вибору. Політичне життя країни стало максимально закритим, а рішення приймаються у вузьких кабінетах бюрократів [31, с. 152].

Будь-які прояви конкуренції в політиці чи засобах масової інформації послідовно обмежуються або знищуються. Обговорення державних цілей чи методів їх реалізації зникло з публічного простору, що вказує на деградацію політичної сфери. Держава перетворилася на корпоративну структуру, де приватні інтереси окремих відомств чи бізнес-груп видаються за національні пріоритети. Влада безкарно переписує Конституцію, ігноруючи думку населення та позбавляючи людей права голосу в питаннях зміни Основного закону. Весь режим тримається на союзі корумпованих чиновників та олігархії, які марять ідеями імперського панування, навіть якщо вони є лише декоративними. Уряд у подібній системі залишається слабким органом, що складається з технічних виконавців без політичної ваги. Посадовці не мають мандата від виборців і лише виконують розпорядження, що надходять згори [7].

Реальне управління здійснюється силовими структурами та представниками спецслужб, які перетворилися на головний кадровий резерв і

хребет системи. Держава впевнено рухається в бік закритого суспільства, де політична поліція визначає напрямки розвитку країни. Демократичні процеси мають суто театральний характер, де багатопартійність слугує прикриттям для панування однієї провладної сили. Системна опозиція лише зображує боротьбу, тоді як справжніх противників режиму не допускають до виборчих процесів. Результати голосувань часто визначаються заздалегідь у бюрократичних інстанціях через масові фальсифікації та тиск на бюджетників. Участь громадян у житті країни зведена до формального відвідування дільниць, де доводиться обирати тих самих осіб [31, с. 159]. Адміністративний ресурс став головним інструментом перемоги на всіх рівнях, а родинні зв'язки та кумівство визначають кар'єрний успіх у владних коридорах.

Важливим інструментом управління в аналізованій системі виступає утвердження правового нігілізму та вибіркове застосування закону. Наукова спільнота ідентифікує означене явище через формулу друзям – усе, ворогам – закон, що означає повну підміну універсальних норм індивідуальною волею правителя [9, с. 73]. О. Скрипнюк підкреслює, що судові рішення часто базуються на адміністративних вказівках, а не на правових підставах [29, с. 57]. Внесення численних змін до основного закону без реальної участі народу стало остаточним підтвердженням нехтування принципами конституціоналізму [9, с. 246]. Право сили в межах вказаної моделі повністю домінує над силою права, створюючи умови для безкарності лояльних еліт.

Економічний фундамент путінізму тісно пов'язаний із концептом мафіозної держави та утвердженням олігархічного капіталізму. Я. Потапенко характеризує сучасну Росію як клептократичний режим, де владна верхівка використовує національні ресурси для особистого збагачення [20, с. 112]. С. Фіш зазначає, що петроекономіка сприяє консервації режиму, оскільки доходи від продажу вуглеводнів концентруються в руках небагатьох осіб, повністю підконтрольних лідеру [41, с. 65]. Приватна власність у наведеній системі має феодальну природу, оскільки володіння активами залежить від політичної

лояльності сюзерену. Олігархічні клани інтегровані в державний апарат, що робить неможливим існування незалежних економічних суб'єктів.

Економічний фундамент режиму базується на нерозривному зв'язку між державним апаратом та монополізованими галузями господарства. У подібній системі великі власники, які мають тісні контакти з верхівкою, фактично звільнені від будь-якої відповідальності за ефективність свого бізнесу. Згадані структури ніколи не стануть банкрутами, навіть якщо їхні керівники витрачають шалені кошти на особисте споживання або демонструють повну професійну непридатність. Рятувальним колом для обраних бізнесменів виступає державний бюджет або закордонні кредити, гарантовані владою, що дозволяє тримати на плаву навіть найбільш збиткові підприємства. Контроль над майном у країні набув ознак середньовічного устрою, де право володіти чимось залежить виключно від особистої відданості головному лідеру. Власність сприймається не як результат праці, а як дозвіл від правителя, який можна відібрати в будь-який момент за найменшу непокору. Хоча ринкові елементи формально залишаються, вони працюють у значно складніших і заплутаніших умовах, ніж за часів Радянського Союзу, через панування державно-монополістичного капіталу.

Ключові сектори, зокрема видобуток нафти та газу чи транспортні перевезення, повністю підпорядковані корпораціям, якими керують віддані бюрократи. Газпром, Роснафта та інші гіганти стали особистими інструментами правлячої еліти, а не засобом розвитку національного добробуту. Багатства, які раніше належали всьому населенню, опинилися в руках вузької групи людей, котрі привласнили надра та промисловість. Системне хабарництво пронизує всі рівні управління, роблячи корупцію головним механізмом прийняття рішень. Фінансова політика виглядає нібито ліберальною, проте вона залишається абсолютно непрозорою для пересічних громадян, що дозволяє приховувати реальні потоки грошей. Малий та середній бізнес перебуває у жалюгідному стані, оскільки він повністю залежить від настроїв місцевих чиновників і не має жодного захисту. Величезна прірва між казково багатими олігархами та бідним

населенням лише зростає, а фінансова стабільність критично залежить від іноземної валюти.

Описаний устрій створив суспільство, де реальні досягнення, таланти чи професійний успіх не мають жодного значення для кар'єрного зростання. Гроші та високі посади отримують лише ті, хто перебуває в безпосередній близькості до центрів розподілу владних повноважень. Людина з видатними здібностями залишається ні з чим, якщо вона не включена у корупційні схеми. У ситуації, коли чесна праця не приносить плодів, починає діяти особливий компенсаторний механізм у психіці людей. Пересічний громадянин, який відчуває щоденне приниження від свавілля начальства та соціальну безпорадність, намагається знайти розраду в ідентифікації з уявною великою державою. Причетність до могутньої імперії психологічно звільняє особистість від почуття власної нікчемності. Чим слабшим і беззахиснішим є власне «Я» людини в реальному житті, тим агресивніше вона починає пишатися величию країни на світовій арені, намагаючись бодай так компенсувати свою повну залежність від несправедливої влади [32, с. 122].

Характерною рисою суспільного життя за нинішнього ладу виступає практично повне ігнорування принципів справжньої соціальної держави. Описана система демонструє відверту зневагу до окремої особистості, намагаючись розчинити індивідуальність у безликій масі більшості та максимально обмежити права будь-яких меншин. Владні структури послідовно звужують простір для діяльності громадянського суспільства, хоча продумано залишають певні островці свободи в інтернеті чи деяких медіа. Подібна тактика дозволяє створювати ілюзію демократії для зовнішнього світу, аби ніхто не міг прямо назвати державний устрій жорсткою диктатурою. Разом із тим, спостерігається слабкість середнього класу, який не має ваги в управлінні країною, що призводить до масового виїзду талановитих фахівців за кордон. Наймані робітники, серед яких багато як місцевих мешканців, так і приїжджих нелегалів, залишаються абсолютно беззахисними перед свавіллям роботодавців. Соціальна незахищеність підкріплюється мізерними пенсіями та виплатами, а

сфери освіти й медицини потерпають від неефективності та тотального хабарництва.

Для утримання стабільності пропаганда активно поширює ідею класового миру, закликаючи всі групи населення згуртуватися довкола лідера заради боротьби з вигаданими зовнішніми та внутрішніми ворогами. Тих, хто не згоден із генеральною лінією, таврують національними зрадниками, що допомагає владі легко маніпулювати свідомістю громадян. Керівництво країною повністю контролює можливість людей просуватися по службі, через що навіть представники інтелігенції, науки та культури змушені демонструвати публічну підтримку режиму. Професійні спілки перетворилися на декоративні органи, які лише імітують захист прав трудящих, а насправді повністю підпорядковані державній машині. Фундаментом описаного стану речей виступає глибоко вкорінена радянська ментальність, де головним дійовим особою постає людина з патерналістським світоглядом. Подібний тип особистості звик до суворой ієрархії, марить імперською величчю та змушений постійно хитрувати, демонструючи відданість державі, яку він водночас намагається обдурити заради власного виживання.

Основним ресурсом, який забезпечує життєздатність нинішньої вертикалі, за даними соціологічних досліджень, виступає молодь із провінційних регіонів, численна армія чиновників та працівники державного сектору. Найбільш лояльною аудиторією виявляються мешканці невеликих міст, де досі функціонує стара радянська промисловість, пов'язана з військовим комплексом. Життя в подібних депресивних населених пунктах характеризується бідністю та використанням застарілих технологій на підприємствах, які не здатні конкурувати на сучасному ринку. Через низький рівень освіти та відсутність перспектив ці люди стають легкою здобиччю для маніпуляторів. Таким чином, опорою чинного ладу виступає консервативна периферія, яка не має внутрішніх сил для самоорганізації та повністю покладається на волю керівництва. Брак ініціативності та страх перед змінами роблять вказані верстви населення

ідеальним інструментом для збереження авторитарних методів управління на довгі роки.

На міжнародній арені вказане політичне явище характеризується відверто загарбницькими діями та постійними спробами розширити власні кордони за рахунок сусідніх територій. Влада активно застосовує постачання природного газу та нафти як засіб політичного тиску на інші країни, що перетворює енергоресурси на повноцінну зброю в межах трубопровідної дипломатії. У відносинах із провідними демократичними державами, зокрема зі Сполученими Штатами Америки та Альянсом НАТО, спостерігається надзвичайно жорстка позиція, яка практично виключає можливість рівноправного партнерства. Російське керівництво намагається відродити колишні імперські традиції, що призводить до повернення світового устрою до стану біполярності, подібного до часів холодної війни. Подібна стратегія штучно роздмухує ворожнечу між сходом і заходом, роблячи ставку на глобальний цивілізаційний розкол та протистояння євроатлантичній спільноті.

В основі зовнішніх зв'язків лежить глибока неприязнь та певна заздрість до процвітаючих демократичних суспільств Європи, США та Канади. Правляча еліта послідовно відкидає ліберальні ідеали, вільне волевиявлення народу та будь-які громадянські права, вважаючи вказані здобутки загрозою для власного виживання. Описане заперечення західного устрою супроводжується просуванням ідеї винятковості євразійської моделі розвитку, яку намагаються протиставити загальнолюдським цінностям. Нетерпимість до культурних особливостей інших народів стала нормою для офіційної пропаганди, яка звеличує російський світ як єдино правильний шлях. Громадянам нав'язується думка про ворожість навколишнього світу, що допомагає виправдовувати будь-які агресивні кроки керівництва на міжнародній арені.

Сильне почуття ностальгії за радянським минулим змушує нинішніх лідерів шукати способи відновлення подоби втраченої імперії на просторах колишнього СРСР. Прагнення повернути статус головного суперника Америки штовхає Москву на шлях розв'язання неокolonіальних конфліктів на кордонах

колишньої держави. Окрім прямого збройного втручання та анексій, активно використовуються складні психологічні операції та інформаційний тиск, що мають на меті зупинити рух сусідніх народів до самостійності та європейської інтеграції [31]. Описане намагання побудувати неоімперію супроводжується запеклою боротьбою проти будь-яких незалежницьких рухів, які загрожують впливу Кремля в регіоні. Вказані дії мають на меті повернути час назад, коли велика держава могла диктувати свою волю половині світу, не зважаючи на міжнародне право чи інтереси інших учасників світової політики.

Провідну роль у структурі влади посідають силові структури, які трансформувалися зі звичайного інструменту в стрижневу складову режиму. Ф де Лара влучно визначив сутність путінізму як КДБ плюс телебачення. Спецслужби виступають головним кадровим резервом для державного управління, витісняючи професійних політиків і технократів [8]. Реальне управління здійснюється представниками силового блоку в режимі ручного керування, що забезпечує тотальний контроль за всіма сферами життя. Медіа при вказаній моделі перетворилися на інструмент масованої пропаганди, формуючи у населення викривлене сприйняття реальності [20, с. 114].

Таблиця 2.2.

Ієрархічна структура сучасного російського авторитаризму

Складові компоненти владної вертикалі РФ	Роль у системі путінізму	Вплив на політичний процес
Адміністрація Президента	Центр прийняття позаконституційних рішень	Ліквідація поділу влад
Спецслужби (ФСБ)	Нагляд за елітами та придушення опору	Встановлення атмосфери страху
Державні корпорації	Економічна база режиму	Монополізація ринку
Пропагандистські ЗМІ	Формування мобілізаційної свідомості	Знищення свободи слова

Джерело: створено автором на основі [8; 20; 31; 32].

Ідеологічне наповнення режиму базується на ідеях реваншизму та агресивного шовінізму. Я. Синяк та І. Кріцак наголошують, що джерелом зовнішньої експансії становить сприйняття розпаду СРСР як найбільшої геополітичної трагедії [26, с. 31]. Прагнення відновити імперську могутність підштовхує владу до анексії територій суверенних держав і ведення гібридних воєн. Т. Снайдер описує наведену трансформацію як перехід до політики вічності, де замість прогресу народу пропонується нескінченне повернення до міфологізованого минулого [31, с. 78]. Концепт русского мира слугує ідеологічним обґрунтуванням для зовнішньої агресії та придушення інакомислення всередині країни.

Персоналізація влади в Російській Федерації досягла ступеня, за якого вчений Я. Потапенко використовує термін колективний Путін для опису злиття ментальних устремлінь верхівки та мас [20, с. 115]. Більша частина населення добровільно прийняла фашистську риторiku, вбачаючи в ній шлях до відродження втраченої величі. С. Алексієвич зауважує, що в кожній російській людині оселився маленький Путін, який транслює меседжі лідера. Масова підтримка стає критичною відмінністю путінізму від класичного авторитаризму, наближаючи його до фашистських систем минулого століття [36]. О. Мотиль аргументує, що російська модель повністю відповідає критеріям фашистського політичного устрою, включаючи культ особи та активний вождистський стиль управління [52, с. 28].

Сучасний стан режиму у 2022–2024 роках свідчить про остаточний перехід до неототалітарної мобілізаційної моделі. Монографія Удавана Росія описує наведений етап як конструювання Світопорядку Z, де війна виступає основним інструментом внутрішньої консолідації та відволікання від соціальних проблем. Медіа перетворилися на цілісну державну корпорацію з виробництва пропаганди, що вживлює в соціум ідею про месіанську роль народу [32, с. 124]. Політична система набула рис закритого суспільства, де будь-яка опозиційна активність прирівнюється до державної зради. Разом з тим, стійкість зазначеної

моделі лишається під питанням через глибоку інституційну деградацію та відсутність легальних механізмів транзиту влади.

Історичний досвід вказує на вразливість персоналістських режимів, де відсутність ротації еліт веде до стагнації та внутрішніх конфліктів. Подальше існування путінізму загрожує не тільки внутрішньою катастрофою для країни, а й тривалою дестабілізацією системи міжнародної безпеки. Дослідники доходять висновку, що представлений режим виступає прямою загрозою сучасній цивілізації, вимагаючи рішучої відповіді від демократичної спільноти [32, с. 122].

Додатковим фактором деградації системи виступає атрофія зворотного зв'язку між владою та суспільством. Придушення незалежних медіа позбавляє керівництво можливості адекватно оцінювати наслідки прийнятих рішень, що веде до накопичення стратегічних помилок. Корупція в межах режиму перестає бути дефектом і стає фундаментальним механізмом забезпечення лояльності бюрократії. Соціальна база путінізму, представлена консервативною периферією, має низький потенціал до самоорганізації, що дозволяє владі маніпулювати настроями через канали телебачення [9, с. 250]. Означені процеси свідчать про вичерпання модернізаційного потенціалу країни та перехід до стадії хронічного занепаду.

Важливим аспектом аналізу виступає роль молоді як потенційного суб'єкта змін. Російський соціолог І. Ейдман вважає, що саме нове покоління може поховати путінізм, оскільки воно менше піддається впливу державної пропаганди та живе у світі соціальних мереж. Відсутність негативного досвіду дев'яностих років робить молодих людей більш схильними до ідеалізму та захисту власних прав [9, с. 250]. Проте режим активно намагається нейтралізувати ці загрози через створення мілітаризованих організацій на кшталт Юнармії та посилення цензури в Інтернеті. Подальша доля путінізму залежатиме від здатності системи адаптуватися до зростаючих внутрішніх суперечностей в умовах міжнародної ізоляції.

Таблиця 2.3.

Динаміка трансформації путінізму в часі

Характеристика еволюційних етапів режиму	Основний вектор державної політики	Стан громадянських свобод
Стабілізація (2000–2008)	Вибудовування вертикалі влади	Часткове збереження свобод
Консолідація (2012–2021)	Придушення опозиції та етатизм	Систематичне обмеження прав
Радикалізація (2022–2024)	Повномасштабна війна та Z-ідеологія	Повний неототалітарний контроль

Джерело: створено автором на основі [20; 31; 33].

Глибоке дослідження специфіки путінізму дозволяє класифікувати його як унікальний гібридний режим, що поєднує методи контролю минулих диктатур із сучасними технологіями маніпуляції масовою свідомістю. Внутрішня опора на силовий блок та зовнішня агресія виступають головними способами консервації панівного становища олігархічно-бюрократичної верхівки. Подальше існування наведеної моделі неминуче призведе до посилення конфронтації з цивілізованим світом та руйнації глобального правопорядку. Дослідники наголошують на історичній приреченості системи, яка тримається виключно на насильстві та імітації величі при реальній інституційній слабкості.

Отже, путінізм постає не просто стилем керівництва однієї особи, а складною інституційною системою, яка сформувалася внаслідок невдачі демократичних реформ кінця минулого століття. Вибудована владна вертикаль призвела до повної ліквідації поділу влад, оскільки парламент та суди перетворилися на маріонеткові структури, що лише виконують волю президентської адміністрації. Економічний фундамент режиму ґрунтується на тісному зрощенні державного апарату з монополізованими галузями, що дозволяє говорити про виникнення специфічного олігархічного капіталізму.

Власність у межах вказаної системи набула феодального характеру, адже право володіти великими активами напряду залежить від особистої лояльності до верхівки. Разом із тим, великі корпорації на кшталт Газпрому чи Роснафти постають особистими інструментами правлячої еліти, забезпечуючи фінансову базу для утримання силових структур. Системне хабарництво перетворилося на головний клей, що тримає бюрократію в покорі, а малий бізнес опинився в повній залежності від свавілля чиновників. Величезна майнова прірва між багатими елітами та бідним населенням лише підкріплює стабільність вертикалі, оскільки позбавляє людей ресурсів для самостійного захисту власних прав. Соціальна база режиму спирається на консервативну периферію та людей із глибоко вкоріненою радянською ментальністю. Режим навчився успішно заміщувати реальні економічні досягнення ілюзією імперської величі, використовуючи психологічний механізм компенсації власної безпорадності через гордість за велику державу. Контроль над медіа та інтернетом дозволяє владі штучно створювати атмосферу єдності навколо вождя, тавруючи будь-яку опозицію як національних зрадників.

Зовнішня політика режиму за останні роки набула відверто агресивних та реваншистських рис, спрямованих на руйнацію світового правопорядку. Намагання відтворити подобу радянської імперії штовхає Москву на шлях анексій та ведення неоколоніальних воєн проти сусідніх народів. Використання енергетичних ресурсів як зброї та жорстка конфронтація з демократичними країнами вказують на остаточний вибір на користь ізоляціонізму. Радикалізація системи у період 2022–2024 років демонструє перехід до неототалітарної моделі, де війна постає єдиним інструментом виправдання внутрішніх невдач.

РОЗДІЛ III

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ СУЧАСНОЇ РОСІЇ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1 Репресивна політика путінської росії щодо внутрішньої опозиції в умовах російського вторгнення в Україну

Зміни всередині російської політичної системи показують, як закони поступово перетворилися на зброю для відкритого придушення будь-якої незгоди з курсом Кремля. Науковці пов'язують початок масштабного наступу на свободи з подіями 2011–2012 років, коли масові протести на Болотній площі сильно налякали верхівку та змусили владу перейти до відверто жорсткого авторитаризму. Повернення володимира путіна на посаду президента у 2012 році стало переломним моментом у стратегії управління країною. Замість того, щоб і надалі вдавати демократію, керівництво почало будувати мобілізаційне суспільство, згуртовуючи людей навколо вигаданих історичних міфів. Державні структури стали використовувати минуле як зручне виправдання для позбавлення громадян їхніх прав [51, с. 38].

Захоплення Криму у 2014 році дало владі ідеальний шанс виправдати будь-які репресії всередині держави, прикриваючись словами про захист суверенітету та боротьбу із зовнішніми ворогами. Якраз тоді почали активно застосовувати закони про іноземних агентів, які спершу зачіпали лише окремі фонди, але згодом стали зручним способом знищення будь-яких незалежних медіа чи організацій, що захищають права людей [51, с. 38]. Правила дозволили чиновникам вішати ярлики на кожного, хто проявляє хоч якусь самостійну активність, називаючи таку діяльність ворожою.

Важливе теоретичне підґрунтя для розуміння подібних змін пропонує вчений Т. Снайдер, описуючи концепцію «політики вічності», де нація подається як вічна жертва зовнішніх загроз, що потребує сильної руки для порятунку [65, с. 8]. У межах зазначеної моделі майбутнє замінюється циклічним поверненням

до минулих перемог та образ, що робить будь-які вимоги реформ безглуздими в очах лояльної частини суспільства. Державні структури почали активно втручатися в історичну науку, ухвалюючи «закони про пам'ять», які фактично забороняють критичний аналіз дій радянського керівництва під час Другої світової війни [51, с. 45].

Глибокий аналіз динаміки репресивної активності дозволяє виокремити кілька ключових етапів, де кожен наступний крок характеризувався розширенням юридичного інструментарію примусу та підвищенням порогу допустимого насилля. Протягом періоду 2014–2021 років влада зосереджувалася на створенні правових бар'єрів для діяльності незалежних організацій, використовуючи законодавство про іноземних агентів та небажані організації для підриву фінансової та організаційної бази протесту [68, с. 56]. Разом із викладеним відбувалася індивідуальна нейтралізація найбільш харизматичних лідерів через серію кримінальних переслідувань, адміністративних арештів та, у крайніх випадках, фізичного усунення. Зазначена стратегія мала на меті розпорошення опозиційного поля та позбавлення його спроможності до єдиної координації дій.

Таблиця 3.1.

Ключові показники репресивної системи (2022–2025)

Ключові показники	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік (I півріччя)
Кількість нових політичних кримінальних справ	896	651	620	522
Частка вироків із реальним ув'язненням	44%	50%	55%	67%
Середній термін позбавлення волі (роки)	6,0	6,7	6,5	8,0
Кількість осіб у списку політв'язнів (Меморіал)	512	621	821	4884

Джерело: розроблено автором на основі [68]

Повномасштабне вторгнення в Україну у лютому 2022 року перевело репресивну машину в режим військового часу. Протягом кількох днів було ухвалено пакет поправок до Кримінального кодексу, що запровадили сувору відповідальність за поширення інформації, яка відрізняється від офіційних зведень міністерства оборони [38]. Статті 207.3 та 280.3 стали основою для переслідування за використання слова «війна» або за повідомлення про загибель цивільних осіб, внаслідок чого максимальні терміни ув'язнення сягнули п'ятнадцяти років [37]. Законодавча трансформація зумовила зникнення останніх незалежних засобів масової інформації всередині країни.

Аналіз репресивної діяльності у 2022–2024 роках вказує на перехід від вибіркового переслідування до системного придушення будь-яких ознак невдоволення. Влада використовує комбінацію технічних засобів контролю та судового тиску для повної зачистки інформаційного поля. Крім того, державні органи впровадили механізми моніторингу соціальних мереж, що дозволяють ідентифікувати критичні висловлювання навіть у закритих групах [60].

Таблиця 3.2

**Динаміка застосування репресивних статей Кримінального кодексу
РФ (2022–2024)**

Стаття закону	Об'єкт переслідування	Максимальне покарання
Стаття 207.3	Публічне поширення «фейків» про армію	До 15 років позбавлення волі
Стаття 280.3	Дискредитація використання збройних сил	До 7 років (за повторне порушення)
Стаття 20.3.3	Адміністративна дискредитація	Штраф до 50 000 рублів
Стаття 275	Державна зрада (широке трактування)	Довічне ув'язнення

Джерело: розроблено автором на основі [60]

Дані, наведені у таблиці, демонструють не лише збільшення кількості обвинувачених, а й радикальне посилення жорсткості вироків. Якщо на початку 2022 року суди часто обмежувалися штрафами, то у 2023 році частка реальних термінів ув'язнення зросла до половини від усіх винесених вироків [57]. Ба більше, у 2024 році парламент розширив можливості держави, дозволивши вилучати майно у засуджених за антивоєнні виступи, внаслідок чого опозиційно налаштовані громадяни опиняються під загрозою повної фінансової деградації [37].

Особливе занепокоєння викликає розширення поняття державної зради, яке протягом 2023–2025 років стало основним юридичним важелем для придушення інтелектуального спротиву та будь-яких контактів із іноземними громадянами. Відповідно до змін у статті 275 КК РФ, зрадою тепер може вважатися надання консультаційної або іншої допомоги іноземній організації у діяльності, спрямованій проти безпеки Росії, що дозволяє спецслужбам трактувати будь-яку наукову або журналістську роботу як шпигунство [40]. До того ж нова стаття 275.1 про конфіденційне співробітництво з іноземними державами криміналізує самі лише факти несанкціонованого спілкування, що відроджує атмосферу тотального відстеження радянського зразка [63].

Унаслідок вказаних правових трансформацій відбулося різке зростання кількості вироків до тривалих термінів ув'язнення. За даними Індексу репресій Re:Russia, у першій половині 2025 року кількість засуджених за важкими статтями сірої зони (тероризм, диверсія, шпигунство) зросла у 2.1 раза порівняно з попереднім роком [60]. Разом із цим спостерігається посилення каральної практики щодо неповнолітніх, де участь у протестних чатах або символічні антивоєнні акції стають підставою для засудження до реальних термінів у виховних колоніях [59].

Окремим і найбільш радикальним інструментом репресивної політики постають так звані мокрі справи, що передбачають фізичне усунення опонентів режиму. П. Олесон та Д. Осен зазначають, що використання вбивств як методу політичної боротьби набуло в сучасній Росії масштабів пандемії. База даних

Асоціації колишніх офіцерів розвідки включає понад 630 осіб, які стали жертвами замовних вбивств, підозрілих самогубств або незрозумілих зникнень з моменту приходу Володимира Путіна до влади [54, с. 19]. Означені акти терору спрямовані не лише на ліквідацію конкретної загрози, а й на надіслання чіткого сигналу елітам щодо фатальних наслідків нелояльності.

Методологія зазначених операцій варіюється від демонстративних розстрілів у публічних місцях до витончених отруєнь речовинами, які майже неможливо виявити під час експертизи. Як стверджують автори, спецслужби використовують спеціалізовані лабораторії для розробки токсинів, здатних викликати зупинку серця або провокувати психічні розлади, що призводять до суїциду. Протягом 2022–2024 років хвиля дивних смертей охопила керівний склад великих енергетичних корпорацій, де випадіння з вікон висотних будівель стало найбільш поширеним способом завершення життєвого шляху незгодних або занадто поінформованих менеджерів [54, с. 21]. Можемо говорити про поширення практик державного тероризму на економічний сектор.

Таблиця 3.3.

Резонансні випадки підозрілих смертей (2022–2024)

Особа	Посада / Статус	Обставини / Метод
Равіль Маганов	Голова ради директорів «Лукойлу»	Падіння з вікна лікарні в Москві
Леонід Шульман	Топ-менеджер «Газпрому»	Знайдений мертвим у ванній з ножовими пораненнями
Сергій Протосеня	Колишній топ-менеджер «Новатеку»	Знайдений повішеним (разом із вбитою сім'єю)
Олексій Навальний	Лідер опозиції	Смерть у колонії особливого режиму (імовірно вбивство)
Максим Кузьмінов	Пілот-перебіжчик	Розстріл у Іспанії двома професійними кілерами

Джерело: розроблено автором на основі [54]

Поряд із прямим силовим тиском держава активно використовує інструменти ідеологічної фільтрації культурного та освітнього простору. У 2024 році відбулася масова зачистка театральних підмостків та видавничого ринку від авторів, що займають антивоєнну позицію. Наприклад, Євгенія Беркович була заарештована за звинуваченням у виправданні тероризму через текст театральної п'єси [61]. Зазначені події стали першим у посткомуністичній Росії випадком кримінального переслідування за художній твір, що фактично впроваджує цензуру на рівні змісту естетичного висловлювання. Паралельно з цим було посилено тиск на ЛГБТ-спільноту, оголошену екстремістським рухом, що дозволило владі проводити облави у приватних клубах та переслідувати книгарні за розповсюдження літератури з квір-тематикою [61].

Особливе місце у репресивній системі 2024–2026 років посідає технологізація примусу. Використання систем розпізнавання облич для ідентифікації учасників поодиноких пікетів та моніторинг цифрових слідів дозволяють правоохоронним органам діяти превентивно, запобігаючи масовим зібранням ще на стадії їх планування. До того ж державний контроль над інтернет-трафіком та блокування VPN-сервісів у 2025 році значно обмежили доступ громадян до незалежних джерел інформації, що сприяло подальшій атомізації суспільства та зниженню протестного потенціалу [61].

Цифрова цензура стала важливою складовою репресивної системи. Дослідники з Citizen Lab виявили, що соціальна мережа ВКонтакте застосовує складні алгоритми для приховування контенту від російських користувачів за географічним принципом. Близько 43 % заблокованих відеоматеріалів пов'язані з висвітленням бойових дій в Україні, а решта стосується протестів у Білорусі або критики керівництва країни [66].

Крім прямих судових переслідувань, держава застосовує методи позасудового тиску. Вчителі, викладачі та діячі культури, які відкрито виступають проти офіційної позиції, втрачають роботу та потрапляють до неофіційних «чорних списків» [56]. Поширена практика примусових

відеовибачень, запозичена з Чеченської Республіки, стала інструментом публічного приниження та залякування широких мас населення [43].

Опозиційні сили у подібних умовах залишаються нечисельними, адже більшість активних учасників або перебувають за ґратами, або змушені були залишити територію держави. Проте навіть у стані роз'єднаності спротив продовжується через низові ініціативи та цифрові платформи.

Незважаючи на тотальний контроль, у російському суспільстві зберігаються осередки спротиву, які адаптувалися до нових умов. Опозиція сьогодні не має єдиного центру та представлена переважно невеликими групами активістів, які фокусуються на гуманітарній допомозі або інформуванні населення. Вказані групи використовують децентралізовані методи комунікації для захисту від швидкого виявлення спецслужбами [47, с. 159].

Таблиця 3.4.

Характеристика опозиційних проєктів інформаційного опору (2022–2024)

Назва проєкту	Напрямок діяльності	Основний метод роботи
«Хроніки»	Соціологія	Збір реальних даних про підтримку війни через незалежні опитування
«Тату, повір»	Комунікація	Допомога у веденні діалогу між родичами в РФ та Україні
«Call Russia»	Пряме інформування	Волонтерські дзвінки на випадкові номери мешканців РФ
«Феміністський антивоєнний опір»	Громадянська активність	Поширення листівок, юридична підтримка, акції солідарності

Джерело: розроблено автором на основі [47]

Аналізовані проєкти базуються на припущенні, що значна частина населення перебуває у дезінформаційному вакуумі. Опозиційні активісти намагаються донести правдиві факти про наслідки вторгнення, використовуючи

нестандартні канали зв'язку. Наприклад, учасники «Феміністського антивоєнного опору» організовують мережі підтримки для переслідуваних та займаються поширенням інформації через об'єкти повсякденного вжитку, що дозволяє уникати прямої конфронтації з поліцією [47, с. 161].

Окрему роль відіграє журналістська спільнота у вигнанні. Після закриття редакцій «Дождя», «Нової газети» та інших видань, журналісти перейшли на YouTube та Telegram, де продовжують створювати контент для аудиторії всередині Росії [45]. Дана активність є формою інтелектуального спротиву, адже вона руйнує монополію держави на інтерпретацію подій. Проте влада реагує на це через оголошення журналістів у розшук та заочні вироки, що фактично унеможлиблює їхнє повернення найближчим часом.

Разом із викладеним варто відзначити посилення ролі Російської православної церкви як ідеологічного апарату репресій, що забезпечує моральне виправдання насилля проти внутрішніх і зовнішніх ворогів. У 2024–2025 роках спостерігалось активне переслідування кліриків, що займали антивоєнну позицію, що свідчить про повне підпорядкування релігійних структур цілям державного контролю [61]. Відповідно, сакралізація війни та репресій створює додатковий бар'єр для суспільного осуду насилля, перетворюючи критику влади на акт святотатства.

Стан опозиційного руху в умовах воєнного часу характеризується глибокою кризою, зумовленою повною втратою легальних майданчиків для діяльності всередині країни. Як стверджують П. Шеляг та О. Васюта, сучасна російська опозиція постає як фрагментоване та дезорганізоване середовище, більша частина якого опинилася у вимушеній еміграції. Виокремлюються три основні осередки опору за кордоном, а саме Форум вільної Росії, Антивоєнний комітет та Команда Навального, проте між ними бракує координації, а іноді спостерігається пряма конфронтація. Відсутність єдиної стратегії та кандидата на лідерство робить опозицію в екзилі менш привабливою для внутрішнього споживача, який не бачить у ній реальної альтернативи чинному режиму [67, с. 137].

2026 рік, на думку міжнародних експертів, характеризуватиметься подальшим посиленням авторитарного контролю. Згідно з аналітикою Royal United Services Institute, Росія входить у фазу, коли економічна напруга та вичерпання військових ресурсів змушуватимуть керівництво до більш радикальних кроків у внутрішній політиці [62]. Очікується, що 2026 рік стане часом «гібридної ескалації», де внутрішній тиск буде використовуватися для запобігання протестам через можливе погіршення рівня життя.

Бюджетні плани держави передбачають збереження високих витрат на силові структури – близько 8 відсотків ВВП у 2026 році [64]. Мілітаризація потребує абсолютної лояльності бюрократичного апарату та населення, внаслідок чого репресії ставатимуть дедалі більш автоматизованими. Впровадження систем розпізнавання облич та цифрових реєстрів військовозобов'язаних дозволяє державі контролювати пересування та активність громадян з безпрецедентною точністю.

Відповідно до прогнозів CSIS, до весни 2026 року кількість загиблих російських військових може сягнути критичних позначок, що потребуватиме від влади ще жорсткішої цензури для приховування реального масштабу втрат [39]. Вказаний сценарій передбачає перетворення Росії на закриту систему, де будь-яка спроба отримання інформації ззовні прирівнюватиметься до шпигунства. Опозиційні рухи у подібних умовах будуть змушені зосередитися виключно на діяльності за кордоном, намагаючись впливати на ситуацію через санкційні механізми та підтримку ініціатив усередині країни.

Дослідження феномену суспільної підтримки репресій відкриває складну картину психологічної адаптації населення до умов диктатури. С. Крішнараджан та Я. Толstrup висувують гіпотезу про те, що державне насилля не завжди спричиняє падіння легітимності режиму, а навпаки, може сприйматися як необхідний захід захисту соціальних цінностей. Експериментальні дані, отримані в ході опитування 3,569 респондентів у 2021 році, демонструють наявність так званої перформативної репресії, коли влада карає групи, до яких більшість відчуває антипатію. Зокрема, репресії проти прихильників Олексія

Навального, ЛГБТ-активістів та націоналістів зустрічають або схвалення, або індиферентність у двох третин опитаних, що надає режиму значний простір для маневру без ризику втрати популярності. (див. табл. 3.5.) [48, с. 16].

Таблиця 3.5.

Сприйняття репресій за цільовими групами

Цільові групи	Схвалення репресії	Байдужість	Осуд репресії
Прихильники Олексія Навального	34%	30%	36%
ЛГБТ-групи	47%	32%	21%
Російські націоналісти	36%	30%	34%
Комуністи	21%	35%	44%
Шахтарі (соціальна група)	15%	36%	49%

Джерело: розроблено автором на основі [48]

Зазначені результати пояснюють, чому Кремль обирає об'єктами публічного переслідування саме вказані категорії громадян, адже подібні дії дозволяють консолідувати електорат навколо образу сильного лідера, який очищує суспільство від деструктивних елементів. До того ж відмова від репресій проти непопулярних груп може сприйматися прихильниками влади як ознака слабкості, що змушує диктатора постійно підвищувати градус агресії для підтвердження свого статусу [48, с. 16]. У такий спосіб формується замкнене коло насилля, де легітимність режиму прямо залежить від здатності продукувати нових внутрішніх ворогів та демонструвати їхнє публічне придушення.

Отже, репресивна політика у період 2014–2026 років пройшла шлях від точкових обмежень до формування цілісної системи військової диктатури. Головним інструментом влади стало використання правової системи для

легітимізації насильства та обмеження свободи слова. Повномасштабне вторгнення 2022 року зняло останні перепони для застосування найжорсткіших методів придушення, внаслідок чого опозиція опинилася у стані глибокої кризи. Незважаючи на нечисленність опозиційних груп, вони продовжують виконувати функцію збереження альтернативного інформаційного простору. Діяльність проєктів інформаційного опору та робота журналістів у вигнанні заважають владі встановити повний ідеологічний контроль над суспільством. Проте у 2026 році тиск на подібні ініціативи лише зростатиме, оскільки режим пов'язує своє виживання з успішним продовженням військової кампанії та відсутністю внутрішніх протестів.

3.2 Українська специфіка прояву «путінізму» на тлі Війни за незалежність України

Аналіз внутрішніх проявів агресивної політики Кремля всередині нашої держави має величезне значення для захисту свободи. Означені процеси створюють серйозні виклики, оскільки ворог намагається діяти не тільки зброєю, а й через своїх прихильників у політиці та медіа. М. Ван Херпен пояснює, що вказана стратегія передбачає поступове захоплення впливу через внутрішні розколи [2, с. 78]. Україна в означеній ситуації змушена боротися з ідеями, котрі намагаються нав'язати нам ззовні через підкуплених осіб. В. Горбулін зазначає, що гібридна війна стала головним інструментом ворога, де інформаційний фронт виступає ключовим елементом [25, с. 156]. Події на Донбасі та анексія Криму виявилися лише початком великої спроби знищити нашу державність. Подібний розвиток подій вимагає від кожного громадянина розуміння того, як саме путінізм намагається проникнути в наше повсякденне життя.

Внутрішня специфіка путінізму в Україні проявляється через діяльність проросійських політичних сил. Протягом тривалого часу окремі партії просували ідеї, котрі виправдовували агресію ворога. Вчені вказують на те, що маргіналізація подібних сил відбулася лише після початку великого вторгнення.

Раніше підкуплені політики використовували трибуни для поширення наративів про потребу союзу з агресором. Означена діяльність фінансувалася безпосередньо з Кремля для розхитування стабільності всередині країни [13, с. 152]. Разом із політичним підкупом активно працювали пропутінські медіа. Дані ресурси роками переконували глядачів у тому, що Україна не має власного шляху без підтримки великого сусіда [49, с. 94]. Використання неправдивих новин та маніпуляцій стало звичною справою для журналістів, котрі отримували гроші за зраду національних інтересів [44, с. 36].

Окремо варто розглянути схему того, як путінізм намагається впливати на думки людей.

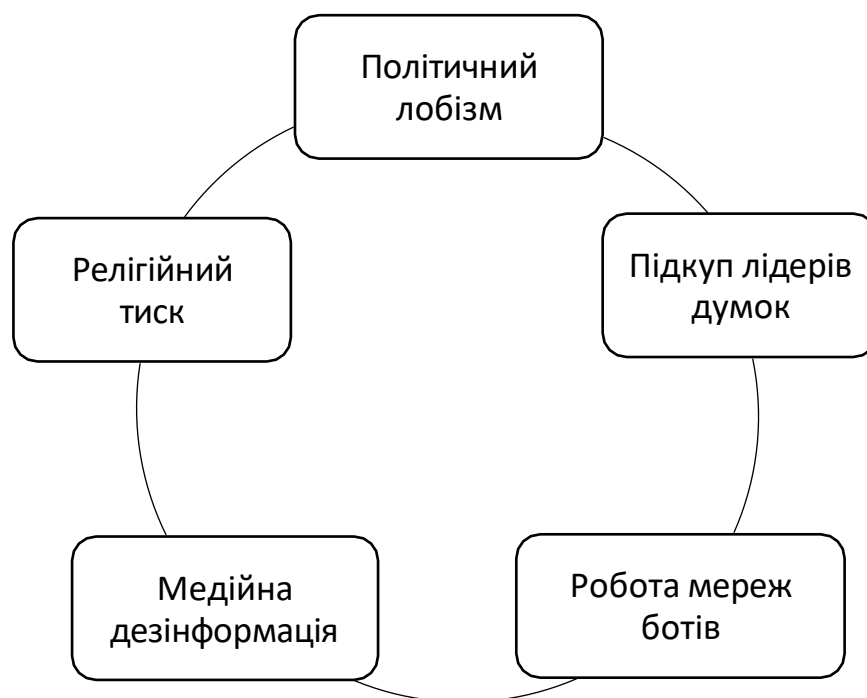

Рис. 3.1. Канали поширення путінського впливу всередині України

Джерело: розроблено автором на основі [44; 49; 53]

1. Підкуп лідерів думок – журналісти та блогери отримують фінансування за просування вигідних ворогу тем.
2. Робота мереж ботів – у соціальних мережах тисячі акаунтів створюють ілюзію масової підтримки проросійських поглядів.

3. Політичний лобізм – просування законів, котрі послаблюють обороноздатність або культурну єдність держави.

4. Релігійний тиск – використання церковних структур для проповіді ідеї «єдиного народу».

5. Медійна дезінформація – створення фейків про «нацизм» або «зовнішнє управління» Заходу.

Вказана система працює комплексно для того, щоб посіяти сумніви серед українців. Релігійний фактор у даній боротьбі становить одну з найбільших загроз. Окремі представники Української православної церкви Московського патріархату роками несли наратив про духовну єдність із агресором. Дослідники використовують термін «Z-православ'я» для опису ситуації, коли релігія стає інструментом виправдання вбивств [55]. Патріарх Кирило особисто закликав вірян молитися за перемогу ворога, що перетворило церкву на частину військової машини [58]. В Україні означена діяльність проявлялася через проповіді про «гріховність» боротьби за незалежність [53, с. 96]. Разом із тим, держава почала активно протидіяти подібному впливу через законодавчі акти.

Важливим етапом боротьби за розуми стала робота в соціальних мережах. Боти та тролі щодня заповнюють коментарі під новинами повідомленнями про те, що опір ворогу не має сенсу. Означена армія цифрових солдатів намагається посварити українців між собою [13, с. 153]. Даний метод виступає частиною великого плану з дестабілізації суспільства. Багато грошей витрачається на те, щоб кожен громадянин відчував втому від війни та хотів миру на умовах агресора [5, с. 115].

Нижче наведено дані про те, як змінювався вплив аналізованих структур протягом останніх років.

Дані в таблиці доводять, що Україна впевнено очищується від залишків путінського впливу. Разом із тим, на окупованих землях ворог продовжує діяти максимально жорстко. Д. Ягунов описує окупацію як систему тотального насильства. Там путінізм проявляється через фільтраційні табори та тортури, котрі стають обов'язковим елементом управління. Росія використовує

представників меншин та ув'язнених як «колоніальну піхоту» для ведення війни на виснаження. Означена практика допомагає Кремлю зберігати спокій у великих містах, відправляючи на смерть маргіналізовані групи людей [69, с. 11].

Таблиця 3.6.

Динаміка проявів внутрішнього путінізму в Україні (2014–2026)

Сфера впливу	Форми прояву у 2014–2021 роках	Ситуація у 2022–2024 роках
Політика	Відкрита діяльність проросійських партій	Заборона антиукраїнських сил
Медіа	Робота телеканалів з ворожою пропагандою	Єдиний інформаційний простір для захисту
Релігія	Поширення ідеї «Святої Русі» в храмах	Перехід громад до незалежної церкви
Економіка	Пряма залежність від енергоносіїв ворога	Повна відмова від ресурсів агресора

Джерело: розроблено автором на основі [5; 13; 69]

Дані в таблиці доводять, що Україна впевнено очищується від залишків путінського впливу. Разом із тим, на окупованих землях ворог продовжує діяти максимально жорстко. Д. Ягунов описує окупацію як систему тотального насильства. Там путінізм проявляється через фільтраційні табори та тортури, котрі стають обов'язковим елементом управління. Росія використовує представників меншин та ув'язнених як «колоніальну піхоту» для ведення війни на виснаження. Означена практика допомагає Кремлю зберігати спокій у великих містах, відправляючи на смерть маргіналізовані групи людей [69, с. 11].

Державна політика пам'яті стала головним бар'єром проти внутрішнього путінізму. У серпні 2025 року ухвалено закон, котрий офіційно визнає рашизм ідеологією зла. Даний акт зобов'язує прибрати всі символи імперського минулого з наших вулиць [21]. Важливо розуміти, що боротьба за назви вулиць – частина боротьби за майбутнє. Коли ми зносимо пам'ятники ворожим діячам, ми

руйнуємо фундамент, на якому тримався путінський вплив. Упродовж наступних десяти років заборонено змінювати назви, дані під час деколонізації, для закріплення результату.

Економічний вимір боротьби вимагає модернізації системи безпеки. Гібридні методи ворога включають спроби підірвати нашу енергетику за допомогою ракетних ударів та хакерських атак. Крім того, підкуп окремих керівників великих підприємств у минулому призводив до серйозних втрат [13, с. 154]. Проте сьогодні Україна впроваджує мережеві підходи для захисту своєї інфраструктури. Цифрова трансформація допомагає виявляти загрози ще до того, як вони нанесуть шкоду.

Поза тим, варто згадати про вплив путінізму на культуру. Ворог намагається переконати світ, що української ідентичності немає, а ми є лише частиною «великої Росії». Для вказаної мети використовуються підкуплені західні журналісти та політики, котрі несуть вказані наративи у маси [13, с. 154]. Україна відповідає на подібні виклики через Війну за незалежність, котра йде не лише на полі бою, а й у книгах, фільмах та школах. Повна деколонізація простору становить єдиний шлях до безпеки. Дослідники вважають, що період до 2026 року буде вирішальним у питанні остаточного демонтажу проросійських мереж впливу всередині держави [46, с. 34].

Підсумовуючи, можна сказати, що путінізм в Україні – багатоліка загроза. Путінізм як явище працює через підкуплених журналістів, проросійських політиків та церковні структури, котрі намагаються знищити нашу волю до спротиву. Специфіка проявів ворога полягає у використанні ідей «єдиного народу» та маніпуляціях історією.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати цілісні висновки відповідно до визначених завдань:

1. З'ясовано зміст поняття авторитарного політичного режиму, особливості його функціонування та типологію. Авторитаризм постає як форма політичного устрою, за якої влада зосереджується в руках однієї особи або вузького кола осіб, а участь громадян у політичному житті істотно обмежується. У ході аналізу виявлено, що для авторитарного режиму характерні контроль над основними державними інституціями, звуження політичного плюралізму, підпорядкування виборчих і представницьких механізмів інтересам правлячої верхівки, значна роль еліт, апарату примусу, пропаганди та цифрових засобів нагляду. Розгляд основних різновидів авторитаризму дав змогу показати, що названий режим може набувати різних форм, зокрема військово-бюрократичної, однопартійної, неопатримоніальної, олігархічної та етнічної, і змінюватися залежно від історичних та соціально-політичних умов. Стійкість авторитарних систем забезпечується завдяки концентрації ресурсів, лояльності еліт і контролю над суспільством, проте внутрішні суперечності, економічні труднощі та суспільне невдоволення можуть створювати умови для їх поступової трансформації.

2. Охарактеризовано стан наукового опрацювання окресленої проблематики. Опрацювання наукової літератури дало змогу встановити, що проблема авторитаризму загалом і путінізму зокрема вже привернула значну увагу українських і зарубіжних дослідників, однак потребує подальшого поглиблення з урахуванням нових умов російсько-української війни. У працях науковців розкрито загальні риси авторитарних режимів, особливості їх інституційної побудови, роль еліт, ідеології, пропаганди, цифрового контролю, репресивної політики та воєнної агресії як продовження внутрішньої логіки недемократичного правління. Окрему цінність для дослідження мають праці, присвячені безпосередньо путінізму, рашизму, російському імперському

мисленню та українській відповіді на агресію, оскільки саме вони дозволяють побачити зв'язок між природою російського політичного режиму та його зовнішньою експансією. Разом із тим з'ясовано, що попри наявність вагомego наукового доробку, комплексне вивчення путінізму як сучасного типу авторитарного політичного режиму в умовах повномасштабної війни ще не є завершеним. Методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивності, науковості та системності, а також методи аналізу, синтезу, історико-генетичний, системний, метод опрацювання джерел і теоретичного узагальнення, завдяки яким стало можливим послідовно простежити генезу путінізму, виявити його основні риси та з'ясувати особливості функціонування в умовах воєнного часу.

3. Виділено ідейні передумови становлення авторитарного типу політичного режиму путінського зразка. У ході аналізу з'ясовано, що путінізм не виник раптово, а сформувався на основі тривалої імперської традиції росії, месіанських уявлень про її особливу роль у світі, доктрини Третього Риму, євразійства, православного фундаменталізму та реваншистських настроїв, пов'язаних із розпадом СРСР. Важливе місце у зміцненні режиму посідають історичні міфи, пропаганда, маніпуляція масовою свідомістю, заперечення окремішності України та формування образу зовнішнього ворога. Саме поєднання імперських, шовіністичних і антидемократичних ідей створило світоглядну основу для концентрації влади, виправдання внутрішніх репресій і зовнішньої агресії. Путінізм є не просто політичним курсом окремого лідера, а цілісною моделлю авторитарного правління, яка спирається на глибоко вкорінені ідеологічні уявлення та використовує їх для легітимації війни, експансії й заперечення права інших народів на самостійний розвиток.

4. Досліджено особливості «путінізму» як різновиду сучасного авторитаризму. Путінізм сформувався як складна гібридна модель влади, у межах якої поєдналися персоналізоване керівництво, жорстка централізація, імітація демократичних процедур, підпорядкування парламенту, суду й уряду президентській вертикалі, а також вирішальний вплив силових структур на

політичний процес. Важливими рисами режиму виступають вибіркове правосуддя, правовий нігілізм, зрощення державного апарату з олігархічним капіталом, системна корупція, контроль над медіа та використання пропаганди для формування лояльності населення. Окрему увагу приділено ідеологічному наповненню путінізму, яке спирається на реваншизм, шовінізм, культ державної величі, концепт «руського мира» та заперечення права інших народів на самостійний розвиток. Узагальнення опрацьованого матеріалу дає підстави стверджувати, що в період 2022–2024 років режим набув ще жорсткіших рис і перейшов до мобілізаційної моделі. Війна, репресії та інформаційний контроль стали головними засобами внутрішнього утримання влади й зовнішньої експансії.

5. Проаналізовано репресивну політику путінської росії щодо внутрішньої опозиції в умовах російського вторгнення в Україну. Встановлено, що після 2022 року репресії в росії набули системного й значно жорсткішого характеру. Влада почала використовувати кримінальне законодавство як головний інструмент тиску на всіх, хто виступає проти війни, критикує армію або поширює інформацію, яка не збігається з офіційною позицією Кремля. Під переслідування потрапили політики, журналісти, правозахисники, діячі культури, викладачі, представники ЛГБТ-спільноти та звичайні громадяни, які публічно висловлювали незгоду з діями влади. Важливе місце у репресивній системі посідають цензура, цифровий нагляд, контроль над соціальними мережами, практика «іноземних агентів», звинувачення у державній зраді, позасудовий тиск у вигляді звільнень, залякування й публічного приниження. Попри жорсткий тиск, у росії та за її межами продовжують діяти опозиційні ініціативи, журналісти у вигнанні та інформаційні проєкти, які підтримують альтернативний погляд на події, однак загалом стан внутрішньої опозиції можна оцінити як глибоко кризовий.

6. Охарактеризовано українську специфіку прояву «путінізму» на тлі Війни за незалежність України. В українських умовах путінізм проявляється не просто як зовнішня агресія, а як багаторівнева система впливу через проросійські

політичні сили, медіа, церковні структури, мережі ботів, дезінформацію та спроби послабити єдність суспільства. Росія тривалий час намагалася діяти всередині України через підкуп, пропаганду, нав'язування ідеї «єдиного народу» та заперечення української ідентичності. Разом із тим після початку повномасштабної війни українська держава значно активізувала протидію внутрішньому путінському впливу, зокрема у політичній, інформаційній, релігійній, культурній та економічній сферах. Окремо з'ясовано, що на окупованих територіях путінізм набуває найбільш жорстких форм і проявляється через насильство, тортури, фільтраційні практики та колоніальні методи управління. Узагальнення опрацьованого матеріалу дає підстави стверджувати, що українська специфіка прояву путінізму полягає у поєднанні зовнішньої воєнної агресії з внутрішнім підривним впливом, а ефективна протидія йому пов'язана з деколонізацією, зміцненням національної пам'яті, інформаційною безпекою та захистом власної державності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богінська І. В. Що таке «путінізм» і чи існує він взагалі? *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2017–2018 рр.* Т. 1. Вінниця, 2019. С. 65–66.
2. Ван Херпен М.Х. «Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого». Х.: Віват, 2016. 304 с
3. Гомза І. А. Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки.* 2014. Т. 160. С. 10–16. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3482/Homza_Multysektoralna_klasyfikatsiia.pdf (дата звернення. 06.02.2026).
4. Грабовська І., Тально Т. Путінізм та його ідеологічні засади як проблема сучасного теоретичного дискурсу в соціогуманітаристиці. *Українознавчий альманах.* Вип. 25, 2019. С. 49–54.
5. Грабовська І. Путінізм як конфліктогенний фактор світового значення та українська специфіка його проявів. *Українознавчий альманах.* 2019. Вип. 24. С. 114-118.
6. Гринів О. Рашизм із прицілом на україноцид. 2024. URL: <https://www.qwas.ru/ukraine/nru/Profesor-Oleg-Grin-v-RAShIZM-Z-PRIC-LOM-NA-UKRA-NOCID/> (дата звернення: 03.02.2026).
7. Дацюк С. Путінізм. *Українська правда.* 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/03/31/7020836/> (дата звернення: 03.02.2026).
8. Де Лара Філіпп. Що таке путінізм? *Український тиждень.* URL: <https://tyzhden.ua/shcho-take-putinizm/> (дата звернення: 03.02.2026).
9. Дем'яненко Б., Дем'яненко В. «Путінізм» як різновид авторитарного політичного режиму. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.* 2018. Вип. 2 (94). С. 241–257. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/demianko_putinism.pdf

10. Жмуд Н. Опозиція «свій-чужий» як парадигма конструювання соціокультурної ідентичності: советсько-російські контексти. *The Opposition «Own-Alien» as a Paradigm for the Construction of Socio-Cultural Identity: Soviet-Russian Contexts. Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History*. 2023. С. 71-77. DOI: 10.31652/2411-2143-2023-46-71-77.
11. Кирилюк Ф. М. Від краху російської імперської ідеї до краху самої імперії. *Scientific Collection InterConf*. 2022. № 121. С. 111–128.
12. Коваль І., Кисляк Л. Рашизм як генеза путінізму. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 41. С. 239-245.
13. Коцур В. Виклики і загрози колективній безпеці Європи в умовах російсько-української війни. *Society Document Communication*. 2023. С. 151-181. DOI: 10.31470/2518-7600-2023-18-151-181.
14. Крупеня І. М. Ідеологія рашизму як політичний феномен режиму Путіна. *Політологічний вісник*. 2023. Вип. 90. С. 132–144. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881X.2023.90.132-144>.
15. Литвин В. С. *Політичні режими сучасності. інституційні та процесуальні виміри аналізу*. навч. посіб. Львів. ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 632 с.
16. Москалюк М. Ідеологічні передумови збройної агресії росії проти України. *Україна – Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті російсько-української війни, виборчих процесів та прав національних меншин. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 04–05 жовтня 2024 року)*. 2024. С. 24–26.
17. Москалюк М. Рашизм і путінізм як ідеологія і практика російського політичного режиму. *Актуальні питання науки, освіти та технологій в сучасних умовах: збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції*. Полтава, 2022. С. 58-60.
18. Олефір В.Ю. Вплив тимчасового авторитаризму на економічний розвиток держави. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*.

Вип. 3 (113). С. 10-13. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20153\(113\)/sep20153\(113\)_010_OlefirVY.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20153(113)/sep20153(113)_010_OlefirVY.pdf) (дата звернення: 03.02.2026).

19. Панова І. О., Багінська А. В. Типологія та характеристики авторитарних політичних режимів. *БізнесІнформ*. 2023. Вип. 5. С. 6-11. DOI: 10.32983/2222-4459-2023-5-6-11.

20. Потапенко Я. Сучасна Росія як «колективний Путін»: характеристика «мафіозної держави», де фашизм переміг. *Наукові записки з української історії*. 2016. Вип. 40. С. 109–119. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Potapenko_Yaroslav/Suchasna_Rosiia_yak_kolektyvnyi_Putin.pdf (дата звернення: 03.02.2026).

21. Про засади державної політики національної пам'яті: Закон України від 21 серп. 2025 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4028125-rada-uhvalila-zakon-pro-derzavnu-politiku-nacionalnoi-pamati.html>. (дата звернення: 03.02.2026).

22. Ремізов А. Гібридний політичний режим: деякі проблеми концептуалізації. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2012. №3. С. 67-72. URL: <http://socialscience.com.ua/article/848> (дата звернення: 03.02.2026).

23. Романюк А. С. *Політичні режими*. навч. посіб. Львів. ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 450 с.

24. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.

25. Сидор-Гібелінда О. Свята Русь. *Krytyka*. URL: <https://krytyka.com/ua/reviews/svyata-rus> (дата звернення 05.02.2026).

26. Синяк Я. В., Кріцак І. В. «Путінізм» як різновид державно-політичного режиму та суспільний феномен. *Supremația Dreptului*. 2017. № 1. С. 29–34. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1649> (дата звернення: 03.02.2026).

27. Сич О. М. Війна за Незалежність і трансформація націоцентричної парадигми українського націоналізму. *Актуальні проблеми філософії та*

соціології. 2025. Вип. 53. С. 256–261. URL: https://apfs.nuoua.od.ua/archive/53_2025/45.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

28. Сич О. М. Націоналізм – фактор цивілізаційного визначення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. № 2 (94). С. 108–120. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/sych_natsionalism.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

29. Скрипнюк О. О. «Путінізм» як різновид авторитарного режиму. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 54–69. DOI: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2022-54-69>

30. Скрипнюк О. О. Сучасний авторитарний режим: характерні риси і прояви. *ScienceRise. Juridical Science*. 2020. № 2(12). С. 18-23.

31. Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка / пер. з англ. Г. Герасим. Львів : Човен, 2020. 392 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Snyder_Timothy/Shliakh_do_nesvobody_Rosia_Yevropa_Ameryka.pdf (дата звернення: 06.02.2026).

32. Удавана Росія: імітація величі і могутності / Зеленько Г. (керівник проєкту, науковий редактор), Лісничук О., Нагірний В., Павленко І., Рябчук М., Стародуб А. Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2024. 288 с.

33. Хома Н., Ніколаєва М. Цифровий авторитаризм: поняття, особливості, загрози. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 22. Вип. 46. С. 159–166. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.46.159-166>

34. Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2014. Вип. 5. С. 329–338.

35. Якубова Л.Д. Рашизм: Звір з безодні; Інститут історії. України НАН України. Київ: Академперіодика, 2023. 318 с.

36. Яремчук О. Путін сидить у кожній російській людині. *День*. 2015. №87–88. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayintsi-chytayte/putin-sydyt-u-kozhniy-rosiyskiy-lyudyni> (дата звернення: 05.02.2026).

37. Amnesty International. Russia's war censorship laws must go. 2024. URL: <https://www.amnesty.org/en/petition/russias-war-censorship-laws-must-go/> (дата звернення: 05.02.2026).

38. Committee to Protect Journalists. Guide to Understanding the Laws Relating to Fake News in Russia. 2022. URL: <https://cpj.org/wp-content/uploads/2022/07/Guide-to-Understanding-the-Laws-Relating-to-Fake-News-in-Russia.pdf> (дата звернення: 03.02.2026).

39. CSIS. Russia's Grinding War in Ukraine: Projections for 2026. Center for Strategic and International Studies, 2024. URL: <https://www.csis.org/analysis/russias-grinding-war-ukraine> (дата звернення: 03.02.2026).

40. Development of restrictive laws on political speech and free expression in Russia (Historical overview and 2022–2025 escalation): Immigration Blog – MyAttorney USA / MyAttorney USA . URL: <https://myattorneyusa.com/immigration-blog/asylum-refugee-protection/development-of-restrictive-laws-on-political-speech-and-free-expression-in-russia-historical-overview-and-2022-2025-escalation/> (дата звернення: 03.02.2026).

41. Fish M. S. The Kremlin Emboldened: What Is Putinism? *Journal of Democracy*. 2017. Vol. 28, No. 4. P. 61–75. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2017/10/Fish-28-4.pdf> (дата звернення: 06.02.2026).

42. Fish, M.. What Is Putinism? *Journal of Democracy*. 2017. Vol. 28. P. 61–75. DOI: 10.1353/jod.2017.0066.

43. Global Voices. Eight months of fakes and discreditation: new laws against dissent. 2022. URL: <https://advox.globalvoices.org/2022/11/10/eight-months-of-fakes-and-discreditation-how-the-kremlins-new-laws-against-anti-war-dissent-are-applied-online/> (дата звернення: 08.02.2026).

44. Hado N. The ideology of rashism as a basis for the transformation of ethical principles of journalism during wartime. *Social Communication Ethics*. 2025. Vol. 1, Issue 2. P. 31–46. DOI: <https://doi.org/10.15633/sce.01202>

45. Hasan M. Journalistic Resistance to Russian Authoritarian Disinformation (2014-2022). Texas Tech University, 2023. URL: <https://www.researchgate.net/publication/379340617>(дата звернення: 09.02.2026).
46. International Security and Estonia 2025 / Estonian Foreign Intelligence Service. Tallinn : Välisluureamet, 2025. 90 p. URL: <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2025-en.pdf> (дата звернення: 09.02.2026).
47. Kouper I. Information Practices of Resistance during the 2022 Russian Invasion of Ukraine. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*. 2022. Vol. 59. P. 157-168. DOI: 10.1002/pra2.613.
48. Krishnarajan S., Tolstrup J. Turning a Blind Eye to Repression: Examining Popular Approval for State Crackdowns on Peaceful Protests in Russia. *British Journal of Political Science*. 2025. Vol. 55. P. 1–26.
49. Kwiatkowski S. Is Rashism a Form of Fascism? Comparison of Definitions *The Copernicus Journal of Political Studies*. 2023/2024. No. 1. P. 89–107. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/CJPS.2023/2024.005> (дата звернення: 03.02.2026).
50. Marlene L. Is Russia Fascist? Unraveling Propaganda East and West. Ithaca: Cornell University Press, 2021. 264 pp. URL: <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=56431> (дата звернення: 03.02.2026).
51. Migavchik A. Building a Z-Nation? Ten Years of Historical Statecraft in Putin's Russia (2012-2022). Erasmus University Rotterdam, 2022. URL: <https://thesis.eur.nl/pub/65231/Migavchik-Artemii.pdf> (дата звернення: 03.02.2026).
52. Motyl A. J. Putin's Russia as a fascist political system. *Communist and Post-Communist Studies*. 2016. Vol. 49, No. 1. P. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2016.01.002>
53. Nikolchev D. Patriarch Kirill of Moscow and All Russia: a True Patriarch or a False One, a Senior Cleric or a Senior Politician of the Russian Federation? The Russian Patriarch and the War in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. Vol. 45, No. 5. P. 92–108.

54. Oleson P. C., Osen D. Wet Affairs, Part IV : Opposition is Fatal. Putin's Campaign of Oppression. *The Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies*. 2024. Vol. 29, No. 2. P. 3–39.
55. Ostashchuk I., Litkevych V. Semantics of the Symbol «Z» in the Religious Ideology of the Russian Federation. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2023. Vol. 43. DOI: 10.55221/2693-2148.2455.
56. OVD-Info. Repression in Russia in 2024: Overview. 2024. URL: <https://ovd.info/en/repression-russia-2024-ovd-info-overview> (дата звернення: 09.02.2026).
57. OVD-Info. Ten years of repression: the evolution of Russian political prosecution. 2023. URL: <https://ovd.info/en/reports/ten-years-of-repression-the-evolution-of-russian-political-prosecution> (дата звернення: 08.02.2026).
58. Patriarch Kirill's ideological ultimatum : Public Orthodoxy. URL: <https://publicorthodoxy.org/good-reads/patriarch-kirills-ideological-ultimatum/> (дата звернення: 05.02.2026).
59. Political Prisoners and Political Repression in Russia in 2024 : report. Support for Political Prisoners. Memorial. 2025. URL: <https://memopzk.org/en/analytics/political-prisoners-and-political-repression-in-russia-in-2024/> (дата звернення: 07.02.2026).
60. Re:Russia. Repression Index: The Second Wave. 2025. URL: <https://re-russia.net/en/analytics/0358/> (дата звернення: 05.02.2026).
61. Repression in Russia in 2025. Overview by OVD-Info : report. OVD-Info. 2026. URL: <https://reports.ovd.info/en/repression-russia-2025-overview-ovd-info> (дата звернення: 07.02.2026).
62. RUSI. Russia is losing time for Putin's 2026 hybrid escalation. *Royal United Services Institute*. 2024. URL: <https://my.rusi.org/resource/russia-is-losing-time-for-putins-2026-hybrid-escalation.html> (дата звернення: 11.02.2026).
63. Russia: New Heights on Repression: Human Rights Watch news. *Human Rights Watch*. 2024. URL: <https://www.hrw.org/news/2024/01/11/russia-new-heights-repression> (дата звернення: 03.02.2026).

64. Russian military performance and outlook : CRS In Focus. 2026. *Congressional Research Service* . URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IF12606> (дата звернення: 03.02.2026).
65. Snyder T. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. New York : Tim Duggan Books, 2018. 352 p. URL: <https://cjir.iir.cz/index.php/cjir/article/download/90/74/83> (дата звернення: 04.02.2026).
66. Sokolova A. Bots on Russian social media: how network propaganda works : Re: Russia expertise. *Novaya Gazeta Europe*. 2024. URL: <https://re-russia.net/en/expertise/0147/> (дата звернення: 11.02.2026).
67. Szeląg P., Wasiuta O. Fake solidarity? Actions taken by the Russian opposition since the outbreak of full-scale war in Ukraine. *Polish Political Science Yearbook*. 2024. Vol. 53. P. 120–135.
68. Szeląg P., Wasiuta O. The State of Russian Opposition in Times of War in Ukraine. *Torun International Studies*. 2024. Vol. 1, No. 19. P. 53–63.
69. Yagunov D. Formal Empire, Informal Hierarchies, Carceral Violence, and ‘Naturalness’ of Russia's Presence as Imperial Strategy (The Army And Prison as Tools of Russian Neo-Imperialism). *Evropský politický a právní diskurz*. 2025. Vol. 12 (6). C. 5-42. DOI: <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.6.1>